DISQUISITIO

DENATURA ET RATIONE PECCATI PERSONALIS

SIVE

INTRODUCTIO

AD TRACTATUM DE POENITENTIA

EX PRIMA SECUNDAE, QUAEST. LXXI Г.XXXIX

AUCTORE

LUDOVICO BILLOT^S. J.

IX PONTIFICIA UNIVERSITATE «IREGORIANA

THmr.oGiAK professorr

ROMAE

EX TYPOGRAPHIA POLYGLOTTA

S. C. DE PROPAGANDA FIDE

M DCCC XCIV

;|3U

B

Ilei

(twit,

.oil-

ft s'

PROOEMIUM

De peccato nunc loquimur, prout peccatum convertitur cum culpa, id est, cum actu moraliter malo. Sciendum enim est quod apud antiquos philosophos, hoc nomen*peccatum* largiorem habet acceptionem, ut bene declarat S. Thomas, de Malo, Quaestione 2, a. 2, ostendens quomodo haec tria, videlicet malum, peccatum, et CULPA, ad invicem se habeant, iuxta primani nominum impositionem.

Malum, inquit, communius est; ubicumque enim est privatio formae, aut ordinis, aut mensurae debitae, sive in subiecto, sive in actu seu operatione ipsius, ibi habetur ratio mali. Quippe, malum est omnis negatio perfectionis quae in aliquo esse debet. – Sed PECCATUM, iuxta Philosophum in secundo Ethicorum, non dicitur nisi de his quae nata sunt finem consequi, cum finem non consequuntur; et quia quaelibet res nata est consequi finem suum per suam operationem, peccatum non est nisi malum operationis quae non

recte dirigitur ut finis exigit, puta cum grammaticus non recte scribit, nec recte medicus parat potionem. Quare, generatim loquendo, peccatum est actus qui debito ordine caret, in quantum scilicet deviat a fine vel termino quem respicit operationis principium; et hac ratione, omnis operatio defectuosa vocatur peccatum, vel naturae, vel artis, vel moris (i). Peccatum quidem *naturae,* si principium operationis sit potentia per se ad unum determinata, quae tamen propter defectum organi, aut aliquod aliud superveniens impedimentum, deficit a suo fine recte attingendo, sicut accidit in generatione monstri. Peccatum *artis,* si principium operationis sit ratio practica, deficiens a particulari fine quem artificis voluntas consequendum praestituerat. Denique peccatum *moris,* si carentia rectitudinis afficiat operationem, formaliter ut est a voluntate domina sui actus; voluntas autem, de sui ratione est appetitus intellectualis, respiciens bonum, non particulare, sed universale atque absolutum; et ideo, inordinatio operationis voluntariae in quantum huiusmodi, nihil aliud esse potest quam deviatio ab ordine veri summi boni, sive veri ultimi finis totius humanae vitae, qui Deus est. – Sic igitur patet quod in solo peccato moris invenitur ratio voluntarii, quia formaliter loquendo, nec in operatione naturae, nec in operatione artis, principium operandi est libera voluntas. Unde etiam, solum peccatum moris est vitu-

(i) S. Thom., i 2, Quaest. 21, a. 1 et 2, praesertim ad 2um.

perabile, et pro tanto, speciale nomen culpae obtinuit. Quare, si primam nominum impositionem consideres, malum communius est quam peccatum, et rursus peccatum latius patet quam culpa. At vero, in usu theologorum, pro eodem sumuntur peccatum et culpa, quia theologi considerant peccatum in moralibus tantum, non autem in naturalibus vel artificialibus, ubi non consistit in deviatione a fine ultimo et supremo, quem principaliter respicit theologia.

Nostra igitur consideratio versatur circa illud malum, cuius formalis ratio reponitur in defectu actus liberi recedentis a regula moralitatis, quae se tota dirigit in Deum sub ratione ultimi finis. «Peccatum, «ut pertinet ad praesentem considerationem, inquit « S. Thomas, in II, D. 24, q. 3, a. 2, non est aliud « quam inordinatus actus ad genus moris pertinens. » Et brevius, de Malo, Quaest. 7, a. 3, est « actus malus « moraliter ». – Sciendum tamen est quod, cum dicitur peccatum in actu consistere, signatur id in quo primo et originaliter invenitur peccati ratio; nam peccatum proprie etiam est id quod consequitur ad actum peccaminosum, a quo scilicet homo denominatur habitu peccator, seu exsistens in statu peccati, usquedum remissionem sit consecutus. Unde Magister Sententiarum, l. 2, Dist. 42: «Praeterea quaeri solet, cum « ab aliquo, peccato voluntate perpetrato, voluntas id « agendi et actio transierit, nondum tamen vera poe« nitentia habita, utrum illud peccatum usquequo poe« niteat, sit in eo. Quod non esse videtur.... Sed non

« est ignorandum, peccatum duobus modis in aliquo « dici et transire, scilicet *actu* et *reatu.* Actu est in « aliquo, dum ipsum quod peccatum est ut actio vel « voluntas, in peccante est; reatu vero, cum pro eo, « sive transierit sive adsit, mens hominis polluta est « et corrupta, totusque homo suppliciis obligatur ae- « ternis». Porro peccatum hoc modo acceptum dicitur a recentioribus *peccatum habituale;* dicitur a Magistro, ubi supra, *reatus culpae,* nam «reatus in Scriptura, « inquit, multipliciter accipitur, scilicet pro culpa (ha- « bituali), pro poena, pro obligatione poenae tempo- « ralis vel aeternae ». Dicitur saepius a S. Thoma *macula peccati;* etenim, « in peccato duo possunt consi- « derari, scilicet actus culpae, et macula sequens (i) ». Quae omnia nomina unam eamdemque rem signant sub formalitatibus diversis, ut suo loco videbitur.

Verum non est solum attendenda in peccato distinctio inter actum culpae et consequentem maculam sive reatum, sed est etiam consideranda divisio peccati in *personale* et *originale,* in *mortale* et *veniale.* De qua quidem divisione iam ab initio animadvertes, non esse divisionem generis in species quae aequaliter rationem generis participant, sed analogi in ea de quibus praedicatur secundum prius et posterius, fere eo modo quo ens dividitur in substantiam et accidens. « Duplex « est modus dividendi commune in ea quae sub ipso « sunt, sicut est duplex communitatis modus. Est enim

(i) S. Thom., 1-a, Quaest. 87, a. 6.

« quaedam divisio univoci in species, per differentias « quibus aequaliter natura generis in speciebus par- « ticipatur, sicut animal dividitur in hominem et equum « et huiusmodi. Alia vero divisio est eius quod est « commune per analogiam, quod quidem secundum « perfectam rationem praedicatur de uno dividentium, « et de altero imperfecte et secundum quid, sicut ens « dividitur in substantiam et accidens, et in ens in « actu et in ens potentia; et haec divisio est quasi « media inter aequivocum et univocum; et talis divisio « est peccati in mortale et veniale, etc. » (1) Ratio autem praedictorum est quia duo sunt de communissima notione peccati, ut ex sequentibus manifestius apparebit: *deordinatio* ab ultimo fine, unde habet peccatum rationem mali, et *volunlarietas,* unde habet rationem culpae. Manifestum est autem quod deordinatio minime univoca est in mortali peccato et in veniali; nam veniale non simpliciter a fine deordinat, sed solum aliquo modo retardat, ordine ad finem salvato. Similiter voluntarietas est omnino diversa in personali peccato et in originali; nam peccatum personale, etiam veniale, est voluntarium voluntate istius personae, originale autem voluntate capitis naturae tantum. Cum ergo diversificentur ipsae rationes quae sunt de conceptu peccati communissime accepti, impossibile est ut peccatum sit genus respectu mortalis et venialis, personalis et originalis. Sed unum est quod per prius

(1) S. Thom., in II. D. 42, q. 1, a. 5.

peccatum dicitur, scilicet peccatum personale mortale, quia in eo solo plene et perfecte peccati ratio invenitur; in aliis vero non adest nisi deficientcr, et ideo per posterius (i).

Quae igitur cum ita sint, non sic ordinanda est disputatio, ut primo dicatur de peccato in genere, deinde vero de mortali et veniali, vel de personali et originali, quasi de totidem speciebus. Sed primum omnium dicendum est de eo cui perfecte peccati ratio inest, tum de iis quibus convenit imperfecte et per posterius. At vero, cum praesens disquisitio se habeat per modum introductionis ad tractatum de Poenitentia, ad cuius materiam originale peccatum nequaquam pertinet, de ipso originali tractandum non est. Quocirca, duae tantum partes relinquuntur: prima de peccato personali mortali; secunda de veniali. De priori agit S. Thomas *in prima secundae,* a Quaest. yia ad 87'™; de posteriori vero, a Quaest. 88a ad 89*"*; utrumque autem, quantum Deus dederit, fideli commentario prosequemur.

(1) « Peccatum non dicitur univoce de omnibus generibus peccatorum, « sed per prius *de peccato actuali mortali,* a quo peccatum veniale deficit « ex hoc, quod non omnino a fine deordinat, sed aliquo modo a fine retar- « dat, ordine ad finem salvato; unde deficit ex parte illa ex qua peccatum •*i* formaliter rationem mali habet. Originale autem deficit ab eo, ex parte e ipsius substantiae actus; actuale enim mortale est voluntarium voluntate «propria illius in quo est; sed originale est voluntarium voluntate alterius; « unde deficit ex parte illa ex qua peccatum habet rationem culpae. Et ideo « non oportet quod definitio peccati in genere conveniat nisi illi peccato, « in quo perfecte ratio generis invenitur ; potest autem et definitio peccati « in genere, cis secundum quid convenire, sicut et ratio generis in eis per «posterius invenitur». S. Thom., in II. D. 55, q. 1, a. 2, ad 2U«".

PARS PRIOR

DE PECCATO PERSONALI MORTALI

PARS PRIOR

DE PECCATO PERSONALI MORTALI

Circa peccatum mortale primo dicendum *de actu,* (Quaesi. 71-84); deinde de his quae actum consequuntur, et maxime quidem *de duplici reatu,* culpae nimirum et poenae, (Quaest. 85-87).

CAPUT PRIMUM

DE ACTU PECCATI

Circa actum peccati, *primo* agendum de ratione sive definitione eius in generali; *secundo* de distinctione peccatorum, tam secundum speciem quam secundum gravitatem; *tertio* de subiecto et causis eorumdem.

Quaest. LXXI.

DE RATIONE SEU DEFINITIONE PECCATI

Cum iuxta Philosophum parvus error in initio evadat maximus in fine, necesse profecto est ut solutio huius primae quaestionis, ex qua omnis fere dicendorum series et ordo dependet, quam accuratissime tradatur. Et ideo, maioris claritatis gratia, visum est praemittere sub distinctis quibusdam capitulis expositionem principiorum quae totam materiam il-

lustrant, et a S. Thoma, tanquani alibi passim tradita, nunc praesupponuntur. Ordimur autem a definitione nominali, per hoc nomen *peccatum* generatim intelligentes, ut supra dictum est, quemlibet *actum moraliter malum,* sive omnem actum inordinatum ad genus moris pertinentem. Prae primis igitur versari debet consideratio nostra circa propriam rationem moralis malitiae.

§ i·

Quod in moralibus bonum et malum contrarie opponuntur.

Praeobservandum est quod «illa proprie dicuntur contraria, « quorum utrumque est aliquid secundum naturam, (videlicet, «aliquid positivum); sed alia, quorum unum est secundum « naturam, et aliud recessus a natura, non opponuntur pro- « prie ut contraria, sed ut privatio et habitus » (i). Insuper, nulli hominum dubium esse potest quin ipsa ratio mali universalissime accepta, in quadam privatione formaliter consistat: «Sicut album, ita et malum dupliciter dicitur. Uno enim « modo cum dicitur album, potest intelligi id quod est al- « bedini subiectum; alio modo album dicitur id quod est «album in quantum est album, scilicet ipsum accidens. Et « similiter malum uno modo potest intelligi id quod est sub- « iectum mali, et hoc aliquid est; alio modo potest intelligi « ipsum malum, et hoc non est aliquid, sed est ipsa privatio « alicuius particularis boni » (2). — Quae igitur cum ita sint, iure inquiritur quid sibi velit S. Thomas, cum in eadem quaestione de Malo, art. 1, ad .|um, ait, *in moralibus magis quam in naturalibus, malum contrarium bono dici,* et infra, ad I2um, quod *in moralibus malum positive aliquid dicitur,* et infra, q. 2, a. 5 , ad 3ura, quod *bonum et malum in moralibus opponuntur contrarie, et non secundum privationem ei habitum.* Nam si de malo concrete accepto sermo sit, constat quod tam in naturalibus quam in moralibus, bonum et malum opponuntur ut duo positiva, sicut vivens contrarie opponitur mortuo, et vi-

(1) S. Thom., de .Malo. Quaest. 1, a. 1, ad 2«™.
(2) Ibid, in corp.

dens caeco. Si autem de malo in abstracto, sic non minus in moralibus quam in naturalibus, bonum et malum privative opponi dicenda sunt, cum nusquam in re positiva ratio mali formaliter reponi queat. – Ad huius igitur dubii solutionem, quae fundamenti instar in praesenti disputatione esse debet, nonnulla sunt animadvertenda.

In primis sciendum est quod duplex privatio distinguitur. Alia enim est privatio pura, sicut tenebra quae nihil lucis relinquit, et mors quae non relinquit aliquid vitae. Alia est privatio non pura, de cuius ratione est ut non tollat totum bonum cui opponitur, sed aliquid eius relinquat; et hoc modo aegritudo non tollit totaliter commensurationem humorum quae requiritur ad sanitatem; nam si totum tolleretur, iam non esset amplius aegritudo, sed alia species privationis. Quia igitur ih privationibus primi generis totum privatur, et id quod positive dicitur non est de ratione privationis, sed merum subicctum eius, constat quod in huiusmodi, inter bonum et malum non potest esse nisi privativa oppositio, sicut inter caecitatem et visum, mortem et vitam, atque ita porro. Sed quia in privationibus secundi generis, *id quod positivi dicitur est de ratione eius quod dicitur privative* (i), sicut privatio valetudinis in febricitante de sui ratione importat positivum aestum sanguinis, et defectus claudi positivam curvitatem cruris : oportet profecto ut ibi intercedat oppositio etiam contrarietatis ; non quod ipsa ratio *mali ut sic,* aliquid positivum sit, sed quia est de ratione *iulis mali* ut nequaquam purum exsistat, seu ut non privet totum particulare bonum cui opponitur.

His itaque praemissis, ulterius considerandum est quod in naturalibus, utriusque generis privationes inveniri possunt, et de facto inveniuntur, quemadmodum in praedictis exemplis videre est; ex quibus etiam constat, privationem mixtam esse viam ad privationem absolutam, sicut «aegritudo est via in « mortem, et ophtalmia est via in caecitatem » (2). Quare accidit malo physico in quantum physici ordinis est, ut con-

(1) S. Thom., de Malo, q. 2, a. 9, in corp.
(2) S. Thom., ibid., q. 1, .1. 1, ad 2».

trarie bono opponatur; quin inio, quoties pertingit ad ultimum sui, non opponitur nisi ut privativum positivo. – At contra, in moralibus aliter sentiendum est, quia moralia sunt actus agentis voluntarii, qui suae actionis dominus est. Unde, in tantum posset esse in huiusmodi privatio pura, id est tollens totum bonum moralitatis, in quantum creata libertas posset ferri in malum sub ratione mali, intendendo ipsam deformitatem seu inordinationem moralem qua talem ; sic enim haberetur actus in esse physico ut subtectum privationis, et privatio ipsa absolute removens bonum moris; adeoque peccatum formaliter qua peccatum, non diceret privationem involutam in positivo, sed privationem et nihil aliud quam privationem, sicut inors vel caecitas. Atqui constat hoc esse impossibile, quia voluntatis dominium consentaneum sane est naturae omnis appetitus, in cuius obiecto adaequato non est malum sub ratione mali. Quapropter forma moralitatis nunquam potest totaliter corrumpi, quia intentio actus liberi nunquam terminari potest ad recessum a summo bono secundum se, sed semper fertur in aliquid in quo summi boni relucet participatio, quamvis praeter vel contra ordinem rectae tendentiac in ipsum. Unde Augustinus, l. 2 Confess., c. 6, Deum alloquens dicit: «Perverse te imitantur omnes qui longe se « a te faciunt, et extollunt se adversum te. Sed etiam sic te « imitando indicant creatorem te esse omnis naturae, et ideo *« non esse quo a le omni modo recedatur.* » Et S. Thomas, in 1-2, Quaest. 73, a. 2: «Non enim remanere posset substantia « actus vel affectio agentis, nisi aliquid remaneret de ordine « rationis. » Et iterum, de Malo, Quaest. 2, n. 9: «Non potest, «actu remanente, totaliter rationis proportio tolli; unde dicit « Philosophus quod si malum sit integrum, importabile fit, « et seipsum destruit. » Semper igitur in actu moraliter malo habetur positio ordinis ad quemdam finem qui non omnino bonitate caret, sed ei admiscetur privatio finis debiti, ex quo ratio mali incidit. Hinc in malo morali praecise qua morale est, necesse est inveniri aliquid positivum quod de ratione privationis sit, quatenus non potest ibi concipi privatio non retinens aliquid de genere boni quod privatur: et pro tanto, recte dicuntur bonum ct malum in moralibus contrarie opponi.

Sic ergo patet responsio ad rationes dubitandi initio positas. Dicitur enim malum morale esse aliquid positivum, non quidem quantum ad id quod formaliter causât rationem mali, nam istud est privatio; neque etiam quantum ad subiectum mere materialiter ad privationem se habens, quia hoc modo omne malum tam in moralibus quam in naturalibus aliquid ponit; sed quantum ad id cui per se admiscetur privatio, videlicet quantum ad liberam electionem particularis boni, quae privationem ordinis inscitiae sic coniunctam habet, ut de huius privationis ratione exsistat, omnia intelligendo iuxta superius praemissa. Unde S. Thomas, de Malo, Quaest. 2, a. 5, ad 3um: « Malum (in moralibus) ponit aliquid, in quantum consequitur «quemdam ordinem vel modum vel speciem», seu in quantum « ad positionem alicuius modi vel speciei vel ordinis, se- « quitur privatio debiti modi aut speciei vel ordinis », ut idem S. Doctor dicit, art. praeced., ad 8um.

I § 2

Quod ad rationem peccati duo concurrunt : substantia actus, et defectus rectitudinis.

Haec est positio S. Thomae, plurimis in locis (1); quae etiam nihil aliud est quam conclusio praecedentis, nec iam potest esse ambigua, si tamen fundamentale principium mox expositum recte teneatur.

Tota difficultas est in assignando, quid per *substantiam actus* in praesenti significetur. Suppono ut satis notum, quod substantia dupliciter dicitur: «Uno modo dicitur substantia, « secundum quod significat rationem primi praedicamenti....

(i) « Ad rationem peccati duo concurrunt, scilicet actus voluntarius, « ct inordinatio eius. Horum autem duorum unum per sc comparatur ad « peccantem, qui intendit talem actum voluntarium exercere in tali materia; « aliud autem, scilicet inordinatio actus, per accidens sc habet ad intentio- « nem peccantis, etc. ». Ita S. Thomas, 1-2, Quaest. 72, a. i. — Et iterum, in II, D. 55, Quaest. 1, a. 2 : «Peccatum dicit malum quod in « operatione consistit; unde ad rationem peccati duo concurrunt, scilicet « actus et ipse defectus, ex quo ratio mali incidit ».

« Alio modo dicitur substantia, illud quod significat *quid* in «omnibus rebus, sicut dicimus quod definitio significat rei «substantiam; et hoc modo, quidquid positive dicitur, in « quocumque genere sit, substantia est vel substantiam habet; « sic enim substantia pro essentia sumitur » (i). Verum, quia de actibus humanis loquimur, substantia actus sumi potest, vel *in esse moris,* vel *in esse naturae.* In esse quidem naturae, si consideretur ut egrediens a voluntate, in quantum voluntas est potentia physica, determinata ad bonum sibi conveniens; in esse vero moris, si consideretur ut egrediens a voluntate, in quantum voluntas est domina determinationis suae, et in latitudine sui obiecti quod est bonum, pro suo arbitrio ad utrumlibet oppositorum se habens: quippe, ut dicitur in II, D. 24, q. 3, a. 2, genus moris incipit ubi primo dominium voluntatis invenitur.

Dubium igitur esse posset an substantia actus, quae dicitur *concurrere ad ipsam rationem peccati,* sumenda sit pro actu in quantum est ens naturae, id est, emanatio quaedam secundum physicam virtutem agentis. Verum diligenter consideranti apparet hoc esse impossibile, quia actio peccati in esse naturae mere materialiter se habet in peccato, tamquam extra rationem eius exsistens; tunc enim sumitur pure et simpliciter, prout est secundum naturalem inclinationem appetitus ad bonum, quo sub respectu abstrahit a prohibito vel non prohibito, a licito vel illicito. Praeterea, peccatum dividit actus humanos, reduplicative in quantum actus humani sunt; sed actus humanus non est nisi actus in esse moris. Denique, de substantia actus nunc agitur, secundum quod per se ei annectitur privatio ordinis iustitiae; hoc autem non est nisi actus, prout a libera voluntate inordinate eligente bonum particulare, rectitudinis regula praetermissa; nam «deformitas peccati non « consequitur speciem actus secundum quod est in genere na- « turac, sic autem a Deo causatur, sed consequitur speciem «actus secundum quod est moralis, prout causatur a libero «arbitrio» (2). Relinquitur ergo ut, cum dicuntur duo ad

(1) S. Thotn., in II, D. 37, q. 1, a. 1.

(2) S. Thom., de Malo, Quaest. 3, .1. 2, ad 2«m.

peccati rationem concurrere, primum, id est substantia actus, sumi debeat pro actu in esse moris; sic enim non tam sublectat quam involvit moralem deformitatem, eo modo quo positivus sanguinis aestus involvit physicum defectum in febricitante. — Quod ut melius intelligas, attende exemplum claudicationis, in qua tria possunt distingui: primo *moins* in quantum huiusmodi; secundo *curvitas* sive obliquitas motus; tum tertio, quae in hac curvitate involvitur, *debitae commensuralionis privatio·* Constat tamen quod ad ipsam claudicationis rationem, nonnisi duo posteriora concurrunt; nam motus qua talis, mere subiective se habet respectu eius a quo homo claudicans denominatur. Similiter ergo, in peccato tria sunt: primo *substantia actus in esse natura:, ut* est motus appetitus in bonum; secundo *substantia actus in esse moris,* ut est libera determinatio ad bonum illud, cuius appetentia rectae tendendae in summum bonum contradatur; tum tertio, *privatio debiti ordinis in finem ultimum,* quae in praedicta determinatione est involuta. Et hic etiam, primum ex tribus se habet mere materialiter in peccato, cuius constitutivam rationem duo posteriora tantum ingrediuntur.

Sed statim occurrit difficultas, quia si substantia actus mali, etiam in esse inoris, aliquid positivum est, ipsamque peccati rationem ingreditur, iam consequitur unum de duobus: vel quod peccatum sit a Deo, vel quod non omne positivum in rebus a causa prima dependeat. — Respondeo, substantiam actus mali in esse moris sumi dupliciter: primo *ithidaeqiiate,* prout est retinens aliquid de ordine rationis; secundo *adaequate,* prout retinendo aliquid de ordine rationis, deviat ab eo quod est iustum simpliciter. Primo modo consideratur positivum, pure et praecisive in quantum positivum est; secundo modo consideratur positivum , reduplicative prout delectum fundat, videlicet in quantum est per se involvens moralis rectitudinis privationem. Porro, secundum considerationem inadaequatam, nondum intelligitur ad rationem peccati pertinere, quia sic dicit illud quod de naturali voluntatis inclinatione semper servat libertas; praeterea, hoc ipsum aliquid boni est, quod rationis ordo non totaliter corrumpatur, et quod voluntas non tendat in moralem deformitatem directa intentione. At

De natura et ratione peccati personali.*

vero, secundum considerationem adaequatam, constat quod actus malus non habet causam nisi voluntatem creatam déficienter eligentem, id est, sese determinantem ad unum oppositorum, praeter et contra regulam rectitudinis. Et simile est si quis a summo artifice haberet artem incidendi lignum, simul cum mensura ad incidendum recte, sed procederet ad incidendum non tenens mensuram: quidquid enim est de arte in defectuosa incisione, deberet refundi in primum sicut in causam principaliorem; sed incisio prout debitae rectitudinis carentiam involvens, non esset nisi a secundo agente qui mensuram in incidendo non tenuit. Unde S. Thomas, in II, D. 37, Quaest. 2, a. 2, ad 2“m: «Illud dicitur ad malum cooperari, « quod inclinat ad actionem, secundum quod actio deformi« tati substat, unde mala est. Hoc autem Deo non convenit; « et ideo non oportet ut ad malum cooperari dicatur, quamvis «actionis illius causa sit in qua malum consistit, secundum « quod influit agenti esse, posse, et agere, et quidquid perfe« ctionis in agente est» (1).

Et hucusque quidem ostensum est, *peccatum qua peccatum* non esse privationem puram, sed *actum humanum debita rectitudine privatum* (2). Nunc igitur, undenam habeat ut sit debita rectitudine carens, investigandum est.

(1) Hoc supponit luisse alias demonstratum, quod contingens *determinatio* actus ad unum e duobus oppositis, est a sola voluntate, sicut fert ipsa essentialis ratio liberi arbitrii. Nam si Deus esset determinans voluntatem ad bonum inhonestum, esset causa actionis in quantum involvit deformitatem, ac per hoc, causa peccati qua peccatum est.

(2) Quidam hic haerent in peccato omissionis, quasi non vcrificaret rationem *actus positivi inordinati;* et de hoc, infra. Interim dicendum est, tam secundum doctrinam S. Thomae, quam secundum rationem omnino cogentem, peccatum omissionis radicaliter consistere in actu positivo: quatenus quidquid voluntarietatis est in omissione formaliter considerata, derivat a deliberatione qua homo positive decrevit, vel omittere rem praeceptam, vel facere aliquid quod sit cum ca incompossibile.

§ 3-

Quod privatio debitae rectitudinis actui morali inest, in quantum caret commensuratione ad regulam legis aeternae, per dictamen conscientiae voluntati applicatam.

Rursus prae oculis habendum est, considerari actum in ordine morali, scilicet secundum quod est malus, formaliter ut voluntarius, *defectu cadente super ipsam rationem voluntarii.* Nam, « actionum quae ab homine aguntur, illae solae proprie di- te cuntur humanae, quae sunt propriae hominis in quantum « est homo. Differt autem homo ab aliis irrationabilibus crea- ti turis, ex hoc quod est suorum actuum dominus.... per ra- ti tionem et voluntatem; unde et liberum arbitrium esse di- ti citur facultas voluntatis et rationis. Illae ergo actiones pro- « prie humanae (seu morales) dicuntur, quae ex voluntate « humana procedunt » (i). Dictum est autem supra in prooemio, quod in unoquoque genere, sive naturae, .sive artis, sive inoris, privatio debitae rectitudinis in actione contingit propter deviationem a termino quem principaliter respicit actionis principium; itemque ostensum est quod in moralibus, principium activum, utpote rationalis appetitus, principaliter respicit bonum universale, sive finem simpliciter ultimum, qui est finis totius humanae vitae. Unde concludebatur, actum moralem qua talem, in tantum esse malum, in quantum deviat ab ordine eius in quo *vere* ratio ultimi finis vitae humanae invenitur, ac per hoc, in quantum non est commensuratus regulae dirigenti in ipsum, quae regula moralitatis, vel regula actuum humanorum nominatur (2).

(1) S. Thom.j 1-2, Quaest. t, a. 1, in corp.

(2) Nota quod voluntas non est naturaliter determinata ad ultimum finem in concreto; unde potest sibi finem ultimum assignarc in variis bonis, puta in bono divitiarum, voluptatum, etc. Sed haec et alia eiusmodi non sunt id in quo *vere* salvatur ultimi fmis ratio, videlicet ratio summi atque absoluti boni ; non enim salvatur nisi in Deo : in Deo, inquam, non praecise quatenus est summe bonus nobis, sed quatenus est in seipso absolute perfectus, propter seipsum super omnia diligibilis et diligendus, etiam su-

Nunc autem, ex hoc ipso quod humana voluntas possibilis est ad defectum, sequitur in primis, dictam moralitatis regulam ab eadem voluntate realiter distingui; quippe, « nullus actus a rectitudine declinare contingit, cuius regula est « ipsa virtus agentis. Si enim manus artificis esset ipsa regula « incisionis, nequaquam posset artifex nisi recte incidere; sed « si rectitudo incisionis sit ab alia regula, contingit incisionem «esse rectam et non rectam» (i). — Rursus, ex hoc quod voluntas humana non est regula sui actus, eo ipso sub regula sit necesse est, quasi regulae subiecta et per regulam obligata; et si est sub regula, quasi per regulam obligata, oportet ut regula ei ab aliquo superiore imponatur, quandoquidem subiectio qualiscumque respectu abstractionis quae nullum haberet esse extra intellectum considerantis, omnino non concipitur. Porro, superiorem hunc esse solum Deum, tribus potissimum rationibus manifestum fiet. Etenim primo, cum regula morum homini dominetur in quantum est homo, ab eo solo imposita esse potest, cui homo subest secundum quod naturam humanae speciei participat; iste autem non est nisi Deus, qui solus humanae naturae auctor est et dominus. Praeterea SECUNDO, regula moralitatis non potest contineri nisi in eo, cuius intentio a moralitatis fine omnino nequeat deficere, quique per essentiam absolute impeccabilis exsistat, utpote voluntate sua indeclinabiliter atque immobiliter inhaerens supremo bono quod totius moralis ordinis principium est et terminus. Sed voluntas ista non est nisi divina, nam, ut dicitur in Compendio theologiae, c. 115, « sicubi voluntas non potest a fine « deficere, manifestum est quod ibi defectus voluntariae actio« nis esse non potest. Voluntas autem deficere non potest « respectu boni quod est ipsius volentis natura. Quaelibet enim

per nostnetipsos et super bcatitudinem nostram; nam .beatitude non est nisi *finis sub fine,* seu linis ut quo coniungimur ultimo lini, ipsi per laudem pertectam et consummatam charitatem inhaerendo. « Deus, ait S. Tho« mas, in II, D. 58, a. 2 in corp., rectarum voluntatum finis est, et cha« ritas, ct bona delectatio, et béatitude» : ita tamen quod *Deus ultimus finis « sit, et beatiluJo charitatem et delectationem complectens, sil sicut finis sub « fine, coiiiungens ultimo fimi ».*

(i) S. Thom., r. Quaest. 65, a. 1.

« res suo modo appetit suum esse perfectum, quod esc bonum « uniuscuiusque; respectu vero boni exterioris deficere potest, « bono sibi connaturali contenta. Cuius igitur volentis natura «est ultimus finis, in hoc defectus voluntariae actionis contingere non potest; hoc autem solius Dei est, nam eius bo« nitas, quae est ultimus finis rerum, est sua natura. Aliorum «autem volentium natura non est ultimus finis; unde potest « in eis defectus voluntariae actionis contingere per hoc quod « voluntas remanet fixa in proprio bono, non tendendo ulte« rius in summum bonum quod est ultimus finis». Denique tertio, moralis obligatio non est nata descendere nisi ab eo summo superiore, qui non solum est in seipso absolute sanctus, verum etiam necessario vult omnes alias voluntates esse servandi ordinis debitrices; hoc autem iterum solius Dei est, cui idem est velle seipsum ut ultimum finem omnium rerum, et velle servari in universo ordinem iustitiae, quandoquidem ordo iustitiae et ordo ultimi finis adaequate convertuntur. — Sic igitur constat, regulam obligatoriam humanorum actuum nullam aliam esse praeter legem Dei, sive rationem divinae sapientiae, prout voluntate adiuncta, est praeceptiva eorum quae ad finem conducunt, et pro tanto rectitudinem ordinis servant, prohibitiva vero eorum quae a fine abducunt, et pro tanto ordinem perturbant. Quo sensu dixit S. Thomas, Quaest. 63, a. i, quod « divina voluntas sola est regula sui actus, quia « non ad superiorem finem ordinatur; omnis autem voluntas « cuiuslibet creaturae rectitudinem in suo actu non habet, nisi « secundum quod regulatur a voluntate divina ad quam per« tinet ultimus finis » (1).

Sed nunc ulterius procedendo, statim apparet impossibile esse ut lex Dei, prout in Deo est et est ipse Deus, regula exsistat proxima actuum humanorum. Obiectum enim voluntatis est illud quod proponitur a ratione, cum semper voluntas feratur in aliquid ut apprehensum ; ideoque homo voluntarie deviat vel non deviat ab ordine ultimi finis, prout in agendo se conformat vel non, dictamini rationis proponentis has numero actiones ut legi Dei conformes, has vero alias ut

(i) Vide etiam de Malo, Quaest. 5, a. 1, in corp.

ab eadem dissonantes, ac pro tanto illicitas atque omittendas. Huiusmodi autem dictamen, fundamentaliter quidem in scientia legis reponitur, formaliter vero in iudicio quo indicatur de actibus in particulari, an sint secundum legem necne: quod fit per applicationem scientiae ad ipsos. Et quia hanc applicationem nomine *conscientiae* solemus significare (i), hinc tandem dicitur duplicem esse regulam actuum humanorum: unam propinquam et homogeneam quae est conscientia, aliam vero primam et remotam quae est lex aeterna, seu *ratio vel voluntas Dei ordinem naturalem conservari iubens, perturbari vetans,* ut ait Augustinus, l. 22 c. Faustum, c. 27. — De prima regula scriptum est, Psalm. XVIII, 8: « Lex Domini immaculata, convertens « animas », id est, dirigens eas in viam iustitiae. De proxima vero, Rom. XIV, 23: «Omne quod non est ex fide (2), pec« catum est». De utraque simul, Psalm. IV, *6:* « .Multi di« cunt, quis ostendit nobis bona? Signatum est super nos lu« men vultus tui, Domine », ut sit sensus: Lumen rationis quod in nobis est, in tantum potest nobis ostendere bona, et nostram regulare voluntatem, in quantum est lumen vultus tui, id est, a claritate aeternae sapientiae tuae derivatum.

Relinquitur ergo dicendum quod actus moralis malus est actus *non concordans rationi informatae lege divina, vel natnra-*

(1) « Nomen conscientiae significat applicationem scientiae ad aliquid; « unde conscire dicitur quasi simul scire........Xpplicatur autem aliqua no« titia ad aliquem actum dupliciter: uno modo secundum quod conside« ratur an actus sit vel fuerit; alio modo secundum quod consideratur an a actus sit rectus vel non. Et secundum primum modum applicationis di« cimur habere conscientiam alicuius actus, in quantum scimus illum actum « esse factum vel non factum..... Secundum vero alium modum applica« tionis quo notitia applicatur ad actum, ut sciatur an actus sit rectus vel « non, duplex est via. Secundum enim quod applicatur scientia ad actum « ut dirigens ipsum, secundum hoc dicitur conscientia *instigare,* vel *indu*ti. *cere,* vel *ligare.* Secundum vero quod applicatur scientia ad actum per « modum examinationis eorum quae iam acta sunt, sic dicitur conscientia « *accusare* vel *remordere,* quando id quod factum est, invenitur discordare « a scientia ad quam examinatur, *defendere* autem vel *excusare,* quando in« venitur id quod factum est, processisse secundum formam scientiae ». S. Thom., de Verit., q. 17, a. 1, in corp.

(2) Ex fide, id est, cx conscientia.

Hier, vel per doctrinam (1): quod est, privationem rectitudinis in actu humano nihil aliud esse, quam carentiam commensu·rationis ad regulam legis aeternae per conscientiae dictamen voluntati adhibitam. Sed iam exinde perspicere licet, quid sentiendum sit de peccato quod nonnulli *philosophicum* dixerunt, et ad huius conclusionis elucidationem pertinet assertio sequens.

f

5 4.

Quod malum morale nec esse nec concipi ullo modo potest, abstractione facta a lege Dei et fine quem respicit lex divina, et quod peccati philosophici notio est metaphysice repugnans.

De peccato philosophico celebris quondam exstitit controversia, quae non fuit hic omnino negligenda, maxime propter placita eorum qui moralem, ut aiunt, independentem statuunt. Porro, nomine peccati philosophici intelligi solet actus moraliter malus, quo solus violaretur rationis naturalis ordo, minime vero lex divina; de quo tamen triplex esse potest dicendi modus.

Primus est eorum qui divinam legem de medio tollunt, vel quia dicunt Deum non exsistere, vel quia ponunt ipsum non curare de humanis actibus, ac per hoc, negant Deum legislatorem, iudicem, et remuneratorem. Quorum sententia, ut constat, non solum adstruit possibilitatem peccati philosophici, verum etiam pro chimaera habet peccatum theologicum, in Dei offensa consistens. Et hos relinquamus, cum evidenter appareat opinionem eorum eodem loco esse habendam quo haberi debet ipse atheismus.

Alius igitur est dicendi modus, a praecedenti longe diversus: eorum scilicet qui solum posuerunt, dari de facto in praesenti rerum ordine quosdam actus moraliter malos, offensam Dei eatenus non includentes, quatenus fiunt contra conscientiae dictamen ab iis qui, vel ignorantes Deum, vel de Deo et lege eius omnino non cogitantes, ordinem quidem rectae

(1) S. Thom., Jc Malo, q. 2, a. 4.

rationis violant, sed reatum transgressionis divini praecepti nequaquam incurrunt, cum sit impossibile ut offendatur Deus, quin aliquo modo cognoscatur, et in consideratione peccantis obversetur. Dorum positio proscripta est ut *erronea,* ab Alexandro VIII, in damnatione sequentis propositionis: « Peccatum philosophicum seu morale, est actus humanus disconveniens naturae rationali et rectae rationi; theologicum vero et mortale est transgressio libera divinae legis. Philosophicum quantumvis grave, in illo qui vel Deum ignorat, vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum, sed non est offensa Dei, neque peccatum mortale dissolvens amicitiam Dei, neque poena aeterna dignum » (i). Proscripta est, inquam, ut erronea, quia etsi praefata peccati divisio in philosophicum et theologicum, non immediate forsitan opponatur veritati revelatae, certo tamen certius eius falsitas facili ratiocinio ex ea eruitur, saltem quod attinet ad praesentem ordinem providentiae. Huc faciunt frequentia illa Scripturae testimonia quibus edocemur, Deum esse vindicem omnium omnino malorum operum quae sunt a libero hominum arbitrio; nam profecto, si in praesenti ordine locus esset peccato philosophico, non omnia opera mala deberent in foro Dei puniri, quia nusquam punitur delinquens nisi in eo foro, cuius legis violator exstitit. Si ergo universaliter pronuntiat Apostolus, Rom. II, J-II, tribulationem fore et angustiam in Dei indicio super omnem animam hominis operantis malum, Iudaei primum et Graeci: si Christus Dominus, Ioan. V, 28-29, sine restrictione asserit venturum esse tempus in quo omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei, ut qui bona fecerunt procedant in resurrectionem vitae, qui vero mala, in resurrectionem iudicii: sequitur sane, nullum esse opus malum, saltem in praesenti ordine rerum, per quod divina lex de facto non violetur; quicumque enim sine lege revelata peccaverunt, habuerunt opus divinae legis scriptum in cordibus suis, testimonium perhibente ipsis conscientia ipsorum. Iure ergo meritoque censurata est doctrina asserens vel supponens exsistentiam peccati non includentis divinam offensam ; nam etsi

(1) Enchirid., n. 1157.

concederetur posse adhuc absolute concipi actum moraliter malum in eo qui nullo modo, et ne confuse quidem, Deum legislatorem apprehendit, adhuc tamen remaneret dicendum secundum Scripturas, hypothesim hanc nusquam contingere, sed esse meram abstractionem quae ad summum in quodam alio possibili ordine auxiliorum et providentiae, potuisset inveniri. Nec improbabiliter censet Viva (i), damnationem propositionis ad hos limites restringi, adeoque censuram non attingere eos qui solam possibilitatem metaphysicam peccati philosophici adhuc adstruerent.

Hinc datur et tertia opinio, eorum scilicet qui cum Cardinali de Lugo (2), hanc ipsam peccati philosophici possibilitatem agnoscunt, tametsi fateantur eam non reduci ad actum, quatenus in praesenti providentia contingere non potest ut detur invincibilis Dei ignorantia, aut inadvertentia ad legem eius, dum peccatur. Sed haec sententia, etsi praefatae censurae non certo subiaceat, adhuc tamen communiter a theologis respuitur, quia conscientiae dictamen essentialiter et ex natura rei cognitionem involvit legis divinae ut principii obligationis moralis, ac per hoc, metaphysice repugnat ut qui Deum non cognoscit, vel ad eius legem confuse saltem non advertit, habeat unquam conscientiam actus moraliter mali. Quare, vel non est morale peccatum, nisi forsitan mere materiale, vel si est peccatum, eo ipso est de sui ratione peccatum theologicum et Dei offensivum, utpote in violationem legis eius admissum.

Et re quidem vera, omnis actio quae proponitur in conscientia uti moraliter mala, hoc ipso apprehenditur ut prohibita, et quod amplius est, in eo foro prohibita in quo nulla hominum intervenit auctoritas. Sed prohibitio nequit intelligi nisi intelligatur prohibens; et prohibens in eo foro in quo nullus hominum aut ligat aut solvit, cadere non potest in apprehensione nisi sub ratione plus minusve confusa summi legislatoris qui supra homines sit, et a quo homines necessario dé-

fi) Viva, de duabus propositionibus ab Alexandro VIII proscriptis, 24 Aug. 1690, n. j.

(2) Lugo, dc Ineam., Disp. 5, Sect. 5.

pendeant; talis autem est Deus. Ergo quisquis actus humani capax discernit inter bonum et malum morale, eo ipso scit se esse positum sub potestate alicuius Entis supremi, cuius aequissima voluntas naturalem ordinem servari vult, perturbari vetat. Quin imo, pro tanto apprehendit aliquid ut prohibitum in conscientia, pro quanto invisibilis et indeclinabilis superioris legem agnoscit. « Quamvis cognitio explicite attingens « peccatum ut dissonum naturae rationali, non eatenus attingat « explicite illud ut transgressivum divinae legis, nihilominus « repugnat quod peccatum sub illo priori conceptu attinga- « tur, quin simul attingatur implicite sub hoc secundo, quan- « tum satis est ad contemptum divinae legis, atque adeo ad « offensam Dei; ergo metaphysice repugnat peccatum mortale « pure philosophicum. Antecedens probatur, quia praecise per « hoc quod peccatum attingitur explicite ut disconveniens « naturae rationali et rectae rationi, attingitur implicite ut il- « licitum, atque adeo ut prohibitum et nullatenus patrandum; « ergo etiam attingitur implicite ut oppositum divinae volun- « tati illud prohibenti, atque adeo ut contemptivum divinae « prohibitionis. Probatur haec consequentia, quia quoties pec- « catum apparet ut prohibitum, ita ut nullatenus liceat, ap- « paret ut prohibitum ab ea voluntate quae unice potest illud « prohibere; atqui sola Dei lex et voluntas potest peccatum « prohibere, ita ut nullatenus liceat, quibuscumque creaturis « illud suadentibus aut praecipientibus; ergo quoties peccatum « apparet ut omnino prohibitum, apparet etiam oppositum « divinae voluntati illud prohibenti, atque adeo contempti- « vum divinae legis » (1).

Et confirmatur quia quisquis male agit moraliter, contra notam conscientiae obligationem agit. Addendum igitur est, in cuius virtute conscientia liget, ut siquidem intelligi possit veri nominis obligatio in foro interno, non intellecta lege Dei, peccatum philosophicum absolute possibile dicatur; sin autem minus, absolute repugnans. Atqui manifestum est quod conscientia non ligat nisi in quantum est cognitio praecepti, scilicet in virtute legis quam certe ipsa non facit, sed monstrat

(1) Viva, op. cit., n. 3.

etiam nolenti; monstrat, inquam, non ut ab ipso homine derivatam, (cum nemo sibi ipsi obligationem possit imponere, praesertim contra propriam voluntatem'), sed ab eo cui, velit nolit, natura rationalis est necessario subiecta. Unde conscientia ligare dicitur vi praecepti divini, cuius actualem notitiam ex sui ratione involvit; et pro tanto, absolute impossibilis est actus contra conscientiam, qui eo ipso non sit vera et proprie dicta legis Dei transgressio (1).

Obiicies tamen primo: *Dicit S. Thomas* (2), *« quod a « theologis consideratur peccatum praecipite secundum quod es! of- « fensa contra Deum; a philosopho autem morali, secundam quod « coutrariatur rationi ». Ergo ratio peccati, seu mali moralis, iam actui humano inesse inlelligitur, ex hoc solo quod sit contra· rationis regulam, praescindendo a lege Dei prohibente; nam alias, nuTta foret oppositio inter theologicam illam et philosophicam peccati considerationem quam asserit Angelicus. Dicendum igitnr, aliam esse formalem rationem peccati apud philosophum, aliam vero apud theologum: ex quo demum consequitur absoluta possibilitas peccati mere philosophici, in eo scilicet qui invincibiliter Deum ignoraret.*

Respondeo, concedendo auctoritatem S. Thomae, et negando consequentiam. Ad cuius negationis evidentiam, dico duplicem esse praecisionem, aliam absolutam et simpliciter dictam, qua totaliter removetur conceptus rei praecisae, alteram imperfectam et secundum quid, qua res praecisa non removetur nisi secundum explicitant considerationem eius, sicut cum unum attributum divinum consideramus praecisive ab altero, puta sapientiam praecisive a iustitia, atque ita porro. Sicubi ergo dicatur philosophus considerare peccatum secundum quod rationi coutrariatur, non ideo asseritur praecisio absoluta ab ordine ultimi finis, et a lege aeterna in ipsum dirigente; sed cum sit duplex regula moralitatis, remota videlicet et proxima, iure meritoque explicita regulae supremae consideratio theologo attribuitur prae philosopho, cuius speculatio versatur potissimum circa oppositionem quam peccatum habet

(1) S. Thom., dc Voit., q. 17, a. 3, et in II, D. 30, q. 3, a. 3, ad 3um.
(2) S. Thoni., 1-2, Q_. 71, a. 6, ad jum.

ad rationem. At vero, cum naturalis ratio non sit regula obligatoria nisi in quantum signatum est super eam lumen legis aeternae, constat quod philosophus considerans peccatum ut rationi contrarium, eo ipso implicite attingit ipsum ut Dei offensivum. Quare, si secundum explicitant considerationem praescindit ab‘offensa divina, hoc demum et nihil aliud concludere licet: notionem peccati apud moralem philosophum esse imperfectam et ulterius expoliendam. Non autem sequitur: ergo, absolute sistendo in sola oppositione actus cum ratione, moralis malitia actui humano iam inesse concipitur.

Obiicies secundo: *Pervulgata est distinctio inter ea quae sunt mala quia prohibita, e! ea quae sunt prohibita quia mala. Sed si malum morale nec esse nec' concipi posset, abstractions facta a lege Dei prohibente, sequeretur omnia esse mala quia prohibita, nihilque esse prohibitum quia malum. Ergo antecedenter ad legem Dei prohibentem, et independenter ab ea, malum morale concipitur et est.*

Respondeo: Dist. mai. lit haec distinctio importat, aliqua esse mala quae antecedenter ad prohibitionem mala sunt, praecise quia et in quantum ordinem rationis violant, in sensu adversariorum, neg. mai. Aliqua esse mala antecedenter ad formalem prohibitionem divinae voluntatis, quia et in quantum repugnant ex natura sua tendendae in Deum finem ultimum, qui est proprius legis divinae finis, subdist. Hoc sensu quod *completa* ratio moralis malitiae antevertat prohibitionem, iterum neg. mai. Hoc sensu quod antecedenter ad prohibitionem invenitur in quibusdam actibus malitia radicalis, propter insitam oppositionem ad finem illum in quem divina lex necessario cuncta dirigit, conc. mai. — Hinc, ad minorem dico: Si malum morale nec esse nec concipi posset, abstraction facta a lege Dei prohibente, sequeretur omnia esse mala quia prohibita, hoc sensu quod *completa* ratio malitiae moralis semper adveniret ex prohibitione Dei vel libera vel necessaria, conc. min. Hoc sensu quod ante signum voluntatis divinae prohibentis, nulla esset etiam radicalis atque intrinseca malitiae ratio, subdist. Sequeretur hoc, si lex Dei prohibens nihil aliud esset quam voluntas vetans, conc. Si lex illa importat per prius rationem divinae sapientiae in qua

relucet unumquodque secundum naturalem suam consonantiam vel contrarietatem ad finem ultimum, neg. Et sane, in signo priori ad prohibitionem, divinus intellectus considerat divinam bonitatem ut finem, videtque ea quae ex intrinseca natura sua rectam tendentiam creaturae rationalis in ipsam vel destruunt vel impediunt; et cum talia habeant in se, unde necessario a Deo prohibeantur, merito dicuntur prohibita quia mala, non autem mala pure et simpliciter quia prohibita.

Obiicies tertio: *sola lex divina, sed et lex humana ligat in conscientia; unde eius transgressio constituit actum moraliter malum. Potest igitur concipi actus moraliter malus, abstractione facta a lege Dei et fine ultimo humanae vitae.*

Respondeo: Dist. mai. Lex humana ligat in conscientia virtute legis aeternae, conc. mai. Virtute sibi propria, in quantum humana est, neg. mai. Xisi enim lex aeterna iuberet et prohiberet quidquid a legitima auctoritate iuste imperatur aut prohibetur, nullum esse posset conscientiae ligamen. — Unde etiam contradistinguitur consequentia: Transgressio humanae legis constituit actum inoraliter malum, praescindendo a lege divina a qua omnes aliae leges habent vim obligandi, neg. consequent. Quatenus, sicut ait Apostolus, Rom. XIII, i, *omnis potestas* humana *a Deo est,* et ideo, *qui potestati resistit* in Iris quae ad potestatis ordinem pertinent, *Dei ordinationi resistit,* et secundum hoc edicitur reus quantum ad conscientiam (i), conc. consequent. — Sane vero, « lex importat « rationem quamdam directivam actuum ad finem. In omni- « bus autem moventibus ordinatis oportet quod virtus secundi « moventis derivetur a virtute moventis primi, quia movens « secundum non movet nisi in quantum movetur a primo. « Unde in omnibus gubernantibus idem videmus, quod ratio « gubernationis a primo gubernante ad secundos derivatur, « sicut ratio eorum quae sunt agenda in civitate, derivatur « a rege per praeceptum in inferiores administratores; et in « artificialibus etiam, ratio artificialium actuum derivatur ab « architecture ad inferiores artifices qui manu operantur. Cum « ergo lex aeterna sit ratio gubernationis in supremo guber-

(i) S. Thom., 1-2, Quaesi. 96, a. 4, ad iuin.

« nante, necesse est quod omnes rationes gubernationis quae « sunt in inferioribus gubernantibus a lege aeterna deriventur. « Huiusmodi autem rationes inferiorum gubernantium sunt « quaecumque aliae leges praeter aeternam. Unde omnes ie- « ges, in quantum participant de ratione recta, in tantum de- ft rivantur a lege aeterna » (i).

Sic igitur, ratio malitiae moralis semper habetur ex defectu commensurationis actus ad legem divinam, vel, quod redit ad idem, ex defectu proportionis cum fine quem respicit divina lex. Nunc autem, non omnia quae lege illa prohibentur, eodem modo prohibentur; quo fit ut non omnes actus mali in eodem malitiae ordine sint, et hoc restat ad complementum huius praeambulae disputationis convenienter exponendum.

5 5-

Quod lex Dei quaedam proliibet intentione primaria, quaedam vero intentione secundaria tantum; et quod ideo, quidam actus dicuntur mali in quantum sunt contra legem, alii vero in quantum sunt praeter.

Lex aeterna, ut dictum est, dirigit voluntates creatas in Deum finem ultimum. Porro in ordine voluntatis creatae ad Deum, duplex veluti gradus est distinguendus: primus quoad substantiam ordinis, alter quoad cius complementum. Primus est ut voluntas bene se habeat circa finem ipsum, scilicet ut non sit ab eo aversa, sed imo ei subiecta tanquam summo suo diligibili. Secui: dus est ut, conversione in finem praesupposita, voluntas bene etiam se habeat respectu eorum quae sunt ad finem, dum in eis non immoratur actu retardante a fine, et in finem non referibili. Sicut si dicerem quod in ordine corporis gravis ad centrum terrae, aliquid consideratur ut principium ordinis, aliquid vero ut post principium. Salvatur enim principium ordinis, quamdiu est et manet gravitas, per quam corpus quodammodo habitualiter convertitur ad centrum suum; attamen complementum ordinis ulterius re-

(t) S. Thom., 1-2, Quaest. 9$. a. 5.

quirk ut supposita gravitatis permanentia, non superveniat impedimentum retardans motum et coniunctionem cum termino.

Sunt igitur quaedam quae lex Dei prohibet ut abducentia seu avertentia a fine: quibus scilicet commissis, non manet amplius ipsum principium ordinis ; et ista sunt omnes actus, dilectioni Dei super omnia, vel *immediati* vel *mediate* repugnantes. — Quo in genere, primo loco veniunt quaecumque contra Deum ipsum committuntur, ut blasphemia, infidelitas, desperatio, periurium, et huiusmodi; haec enim fini opponuntur *immediate,* ut constat ex terminis. — Secundo loco recensentur illa quae tollunt ordinatum amorem hominis ad seipsum, quia cum ordinatus sui amor praedispositive se habeat ad dilectionem Dei super omnia, quiquid destruit rectitudinem dilectionis qua homo semetipsum prosequi debet, eo ipso prosecutioni ultimi finis *mediate* contrariatur. Ad cuius evidentiam considerandum est, nihil esse conveniens appetitui nisi sit, vel propria perfectio appetentis, vel perfectio eorum cum quibus appetens est aliquo modo unum, vel demum et maxime, perfectio illius entis a quo participat esse, vivere, intelligere, et quidquid aliud habet aut habere potest. Quare, si Deum iubemur amare super omnia et supra nosmetipsos, ratio sumitur ex hoc quod bonum nostrum minus est in nobismetipsis quam in Deo, in quo eminenter continetur tanquam in causa principe et ratione altissima totius esse creati. Ùnde S. Thomas in prima parte, Quaest. 60, art. 5: « Inclinatio na-
« turalis in his quae sunt sine ratione, demonstrat inclinatio-
« nem naturalem in voluntate intellectualis naturae. Unum-
« quodque autem in rebus naturalibus quod secundum naturam
« hoc ipsum quod est, alterius est, principalius et magis incli-
« natur in id cuius est, quam in seipsum. Et haec inclinatio
« naturalis demonstratur ex his quae naturaliter aguntur....
« Videmus enim quod naturaliter pars se exponit ad conser-
« vationem totius, sicut manus exponitur ictui absque delibe-
« ratione ad conservationem totius corporis. Et quia ratio
« imitatur naturam, huiusmodi imitationem invenimus in vir-
« tutibus politicis; est enim virtuosi civis ut se exponat pe-
ti riculo mortis pro totius reipublicae conservatione ; et si
«homo esset naturalis pars huius civitatis, haec inclinatio

« esset ei naturalis. Quia igitur bonum universale est ipse « Deus, et sub hoc bono continetur etiam angelus, et homo, « et omnis creatura, quia omnis creatura naturaliter secundum « id quod est, Dei est, sequitur quod naturali dilectione etiam « angelus et homo plus et principalius diligat Deum quam « seipsum ». At vero, necessario ad hoc praerequiritur ut non corrumpatur per abusum liberi arbitrii, naturalis amor quo homo amat in se, id quod est Dei; destructa enim ordinata illa dilectione, consequens est ut non possit amplius consistere affectus quo super omnia in Deum ferimur, tanquam in Ens omnium optimum, cuius absoluta atque imparticipata bonitas totius nostri boni causa est, et exemplar, et ratio suprema. Bene ergo lege aeterna prohibitum asseritur quidquid recto sui ipsius amori contrarium est: asseritur, inquam, prohibitum, non praecise in quantum est proprii boni corruptivum, sed in quantum tollit pracrequisitum ordinis quo Deo ut ultimo fini summoque diligibili inhaeremus. — Ast nondum satis; nam in iis quae sub aversione a Deo per Dei legem vetantur, tertio tandem loco commemorari debent quaecumque contra humanae societatis foedus exsistunt; et haec recensentur dupliciter. Quaedam enim sunt, quae ex sese destruunt convenientem praedictae societatis propagationem, puta peccata de genere luxuriae; alia vero sunt de sui ratione eversiva societatis iam exsistentis, sicut ea quae tollunt vel pietatem ac sublectionem erga maiores, vel iustitiam erga aequales et inferiores, vel demum simplicem charitatem erga omnes. Quocumque autem modo sociali foederi ista repugnent, statim intelliguntur prohibita, in vi fundamentalis principii moralitatis; cum enim homo sit naturaliter animal sociale, finem suum nonnisi in societate et per societatem consequi potest; societas autem non tam medium quam impedimentum exsisteret, nisi eius membra concorditer ad invicem ordinarentur. Itaque corrumpere foedus humanae societatis, nihil aliud est quam corrumpere necessarium medium tendendi in ultimum humanae vitae finem, et pro tanto, vere dicitur esse contra finem ipsum, sin minus immediate, at certe *mediale,* quantum est ex natura sua. — Quare Dominus in Evangelio, omnia hactenus exposita compendiose attingens, Matth. XXII, 47-40, ait: «Di-

« liges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et in tota « anima tua, et in tota mente tua. Hoc est maximum et pri- « mum mandatum. Secundum autem simile est huic: Diliges « proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis uni- ti versa Lex pendet et Prophetae ». Sublimis sane sententia, quae in summa simplicitate totam de integro comprehendit regulam moralitatis. Praecipit enim ipsum ordinis principium, cum dicit: *Diliges Dominum Deum tuum.* Praecipit et illud sine quo principium stare omnino nequit, cum addit: *Diliges proximum tuum sicut leipsum;* quibus verbis, et ordinatus sui amor, et humanae societatis foedus, iuxta mox praemissa, sancte servanda jubentur.

Haec igitur dicta sint de iis quae prohibentur ut contraria ultimo fini. Nunc autem ulterius considerandum venit, aliqua esse quae ex natura sua essentiam ordinis non tollunt, quia nec immediate sunt *contra* ipsum Deum, nec etiam mediate, quatenus bonum humani convictus aut charitatem hominis ad seipsum graviter non laedunt, sed utrumque quoad substantiam illaesum relinquunt. Quo tamen non obstante, aliquam inordinationem involvunt, vel quia nonnihil tollunt de reverentia erga res divinas, vel quia debitae proximo charitati et justitiae quadantenus detrahunt, vel certe quia iusta necessitate necnon et pia utilitate carent, sicut leve furtum, mendacium officiosum, ludus superfluus, et alia similia. Itaque in hujusmodi, aliqualis ratio malitiae moralis invenitur, non tamen inducens aversionem a Deo, quia quantum est ex natura obiecti, aliquid admittitur quod in Deum referibile non est, sed nondum a subiectione ad ipsum tanquam ad ultimum finem super omnia dilectum receditur (i). Talia igitur sunt

(i) Xcc quaerendum est ad quem ultimum finem referatur huiusmodi actus pcccatninosus, si nec est refcribilis ad Deum, nec inducit finem Deo oppositum. Dicendum enim quod *ai indium finem ultimum dctcrniinatum* refertur, sed ad finem indeterminatum qui est bonum in genere, sicut infra videbimus agentes de peccato veniali ; quo in loco difficultas cx professo examinabitur, — Attamen iam notandum est, haec esse intclligcnda per respectum ad hominem in praesenti statu ; si enim exempli gratia, sermo esset de angelo qui in omnibus necessario agit propter finem ultimum determinatum, iam distinctio introducta inter actus qui sunt *contra,* vel tan-

solum *praeter* finis ultimi ordinem, quamvis ad ea quae sunt contraria fini aliqualiter disponant.

His igitur suppositis, constat quod intentio legis semper respicit finem; unde actus humani sub voluntate praeceptiva vel prohibitive legislatoris aliter et aliter cadunt, secundum quod in ordine aut extra ordinem linis aliter et aliter se habent. Ideo, ea quae simpliciter tollunt sublectionem ad ultimum finem Deum, primaria intentione prohibentur, sicut intentione pariter primaria praecipiuntur ea sine quibus recte servatis ordo ille non manet. Illa vero quae ordinem finis non tollunt, sunt tamen ad finem irreferibilia, prohibentur intentione tantum secundaria; et idem proportionaliter dicendum de praecepto. — Quare, sumendo nunc legem pro eo quod est principale in lege, id est, comparando actus humanos ad regulam legis praccisivc consideratam quoad ordinationem primario intentam, constat non omnes actus moraliter malos esse contra legem, quia non omnes sunt contra finem legis, sed quosdam esse *contra,* quosdam vero *praeter.* Et hoc sensu dicit S. Thomas in III, D. 38, Quaest. 1, a. 4, ad « Divino praecepto pro« hibetur aliquid dupliciter. Uno modo directe, quod *contra « praeceptum* dicitur, et sic prohibetur mendacium pernicio« sum.... Alio modo indirecte, quod *praeter praeceptum* dicitur, « et sic mendacium iocosum et officiosum, sicut et alia pec« cata venialia, praecepto divino prohibentur». Et eadem docet in 1-2, Q. 88, a. 1, ad ium; et de Malo, Q. 14, a. 2, ad 8um; et in II, D. 42, Q. i, a. 4, etc.

Ex dictis concludes, non esse cur simus multum solliciti de argumentis quae adversus praedictam divisionem afferuntur a nonnullis, contendentibus omne peccatum indiscriminatim esse *contra* legem. Si enim per legem intelligas quidquid quolibet modo in lege continetur, sic verum est quod ipsi dicunt. Sed si legis nomine accipias principalem et directam legis intentionem, iuxta superius declarata, sic omnino evidens

tum *praeter* finem, locum amplius non haberet. Et sane, finge in angelo mendacium de suo genere leve ; foret in eo mortale peccatum, non praecise quia mendacium, sed quia mendacium relatum ad finem peccati mortalis, sicut si quis levem summam furaretur propter finem adulterii. Sed de his, infra.

est distinctio S. Thomae; tunc enim, praeter vel contra legem, idem est ac praeter vel contra finem quem respicit lex. Ad rem Caietanus, in j-2, Q. 88, a. i: « Dicendum, inquit, quod « in verbis laborat argumentum. Concedimus gratis, omne pec- « catum veniale esse contra legem secundum quid, et hoc est « esse praeter legem. Est enim contra legem, quidquid a legis « fine discordat; si simpliciter, simpliciter; si secundum quid, « secundum quid. Sed *simpliciter a fine non discordat, nisi quod « contrarium inducit finem;* secundum quid vero, quod linis « assecutionem impedit: illud in mortali, hoc in veniali.... Ad « pleniorem doctrinam scito quod cum dicitur veniale ex ge- « nere esse *praeter,* non *contra* legem, potest dupliciter intel- « ligi. Primo, ut ita sit praeter legem, ut contra nullam sit « legem, et in hoc sensu falsum est; nam mendacium est se- « eundum se pravum et contrarium virtuti, ac per hoc, contra ·« legem illius virtutis, et tamen non est mortale ex genere suo. « Alio modo, ut sit praeter legem, et non contra, quia non « est contra intentum finem legis; et hoc modo, contra nullam « legem est veniale, quia finis cuiusvis legis est dilectio Dei, « sui, et proximi, contra cuiusvis bonum, nisi secundum quid, « non fît per veniale. Praeter autem legem est, quia... violatur « debitus modus quo secundum rationem referenda est ma- tt teria illa ad finem».

Sed iam ad ipsam definitionem peccati mortalis accedendum est; de qua S. Thomas in articulis ultimis huius quaestionis. Hinc:

THESIS I.

(Art. $-6).

Peccatum mortale, ex parte substantiae actus convenienter definitur: dictum vel factum vel concupitum contra legem aeternam. Ex parte vero defectus seu privationis: aversio a Deo fine ultimo per voluntariam conversionem ad bonum commutabile.

De illo peccato nunc agitur, ut supra dictum est, cui peccati ratio plene, perfecte, et simpliciter inest, seclusa omni conditione diminuente. Dicitur autem *mortale,* ducta analogia

ex iis quae in corporalibus considerantur. « Duplex enim est «inordinatio. Una per subtractionem principii ordinis; alia « qua, etiam salvato principio ordinis, fit inordinatio circa ea « quae sunt post principium. Sicut in corpore animalis quante doque quidem inordinatio complexionis procedit usque ad « destructionem principii vitalis, et haec est mors; quandoque « vero, salvo principio vitae, fit deordinatio quaedam in hu« moribus, et tunc est aegritudo. *Principium autem totius ordinis « in moralibus, est finis ultimus....* Unde quando anima deor« dinatur per peccatum usque ad aversionem ab ultimo fine, « tunc est peccatum *mortale;* quando vero fit deordinatio citra « aversionem a Deo, est peccatum veniale (i) ». Recte igitur et rationabiliter peccatum perfectum in ratione peccati, seu peccatum quo quis simpliciter deviat ab ordine finis, eam obtinuit denominationem, cuius convenientiae adhuc magis in sequentibus apparebunt.

Sicut autem ex superioribus liquet, duo ad obiectum praesentis considerationis pertinent, scilicet defectus ex quo rationem mali habet, et substantia actus moralis secundum quam actuale peccatum dicitur (2). Quo fit ut duplici modo peccatum definiri contingat: uno modo, sumendo ipsum ex parte substantiae actus qui defectum involvit; alio modo, ex parte ipsius formalis defectus qui involvitur in actu. Quorum haec est differentia, quod in primo modo, quidquid in peccato positivum est, ponitur in recto, et id quod ad privationem pertinet, consequitur in obliquo; in secundo autem modo est e converso. Prior tamen modus magis proprius est, quia peccatum est actus voluntarius ; voluntas autem non fertur in privationem directa intentione, sed in bonum positivum quod est proprium eius obiectum.

Nunc igitur, facile declaratur legitimitas primae definitionis; omnia enim sequuntur ex praemissis in prolegomeno. Et re quidem vera, propria nota peccati mortalis in hoc est, quod sit perfectum in ratione peccati. Atqui in tantum est peccatum, in quantum est actus voluntarius discor-

(1) S. Thom., 1-2, Q.. 72, a. 5.
(2) Cf. S. Thom., in II, D. Divisio textus.

dans a lege aeterna (i); et in tantum est perfectum in ratione peccati, in quantum discordat, non utcumque, sed ut simpliciter tollens ordinem in finem legis, qui est verus ultimus finis totius humanae vitae; huiusmodi autem actus dicitur esse *contra* legem, ut in superioribus explicatum est. Quare, cum actus voluntarii distinguantur in elicitos et imperatos, seu in interiores qui sunt *concupita,* et exteriores qui sunt *dicta* et *facta,* sequitur rectam esse definitionem peccati mortalis, quam tradidit Augustinus, l. 22 contra Faustum, c. 27: « Ergo pec« catum est factum vel dictum vel concupitum contra aeter« nam legem ».

Cauterum solutiones argumentorum in textu S. Thomae sunt clarae, nec apparet specialis difficultas nisi quod attinet ad peccatum omissionis, cui non videtur convenire proposita definitio. Sed sciendum est quod dc huiusmodi peccato loqui possumus dupliciter: vel considerando omissionem secundum se, et sic est aliquid negativum ; vel considerando causam omissionis, et sic est semper actus positivus, quo quis directe vult omittere rem praeceptam, aut certe vult aliquid aliud per quod impeditur a faciendo quod debet (2). Si ergo loquamur

(1) Regulae obligatoriae actuum humanorum sunt primo k.v *naturalis,* quae continetur in naturali iudicatorio rationis humanae: secundo *lex di*■*vina supernatural})·,* quae continetur in deposito revelationis ; denique *lex humana* tam canonica quam civilis, quae continetur in utroque iurc. Verum lex tam naturalis quam supernaturalis nihil aliud est quam directa emanatio legis aeternae quae continetur in Deo, et est ipse Deus ; rursus, lex humana nonnisi a lege aeterna vim obligandi habet, ut dictum est superius. Et ideo, uno nomine comprehendendo regulam cui actus nostros oportet cotnniensurari, convenienter ponitur lex aeterna, profecto in quantum homines respicit, et est humanarum voluntatum directiva.

(2) « Si in peccato omissionis intelligantur etiam causae vel occasiones « omittendi, sic necesse est in peccato omissionis aliquem actum esse. Non « enim est peccatum omissionis, nisi cum aliquis praetermittit quod potest « facere ct non facere. Quod autem aliquis decline: ad non faciendum illud « quod potest facere et non facere, non est nisi ex aliqua causa, vel occa« sione coniuncta vel praecedente. Et si quidem causa illa non sit in po« testate hominis, omissio non habet rationem peccati... Si vero causa vel « occasio omittendi subiaccat voluntati, omissio habet rationem peccati, *« e! tunc semper oportet quod ista causa, iit quantum est -voluntaria, habeat « aliquem actum, ad minus interiorem, voluntatis.* Qui quidem actus quan« doqtte directe fertur in ipsam omissionem, puta cum aliquis vult non ire

de actu positivo qui est causa omissionis, et ex quo omissio ipsa habet ut sit voluntaria, sic manifestum est quod definitio proposita convenit ei formaliter; si vero de omissione secundum se, sic convenit ei reductive, quatenus negatio reducitur ad genus affirmationis, sicut in divinis ingenitum reducitur ad relationem, ut Augustinus dicit in 5 de '1 rinit., c. *6*; unde, pro eodem accipiendum est, dictum et non dictum, factum et non factum. — Et de mortali quidem peccato considerato ex parte substantiae actus, hactenus.

Sin autem sumatur peccatum ex parte privationis, quae in aversione a Deo, vero fine ultimo, iam noscitur consistere, considerandum est quod aversio huiusmodi non potest esse per se voluntaria; nullus enim intendens ad malum operatur, ut dicit Dionysius, de divin, nom., c. 4. Et nihilominus, nisi certa quadam ratione esset voluntaria, non haberet rationem culpae. Relinquitur ergo ut sit voluntaria indirecte, id est, non ratione sui, sed ratione cuiusdam conversionis ad bonum creatum, in quod directe fertur motus voluntatis: dum scilicet, duobus sibi propositis, homo magis eligit incurrere inordinationem peccato inhaerentem, quam ab actu cessare et delectatione privari. Hinc, postquam positum est id quod defectum audit, oportet addere illud unde defectui accidit ratio voluntarii, et sic remanet dicendum quod defectus peccati consistit in aversione a Deo per conversionem ad bonum commutabile.

Hic tamen occurrit difficultas, quia constat esse speciale peccatum quod dicitur odium Dei, in quo peccantis intentio· videtur directe ferri super aversionem ipsam. Sed sciendum est quod *aversio de qua nunc loquimur, est aversio a Deo sub-ratione summi boni, seu veri ultimi finis,* quae quidem, *ut sic,* non potest induere boni apparentiam, ac per consequens, nequit esse unquam per se voluntaria. Aversio autem a Deo *sub*

« ad ecclesiam, vitans laborem.... Quandoque autem actus voluntatis directe « fertur in aliud , per quod homo impeditur ab actu debito : sive illud in « quod fertur voluntas, sit confunctum omissioni, puta cum aliquis vult « ludere quando ad ecclesiam deberet ire; sive etiam sit praecedens, puta « cum aliquis vult diu vigilare de sero, cx quo sequitur quod non vadat « hora matutinal: ad ecclesiam ». S. Thom., hic, art. 5, in corp.

ratione prohibentis peccatum et vindicis ordinis iustitiae, potest aliquando apprehendi a peccatore ut bonum, et pro tanto directe intendi, ita ut sit obiectum positivi motus appetitivae potentiae, seseque teneat ex parte substantiae actus in supradicto peccato, quod est omnium gravissimum (i). Tunc igitur, aversio sumpta pro formali privatione ut supra, involvitur in positiva rcnitentia qua quis movetur contra summum indicem, quem apprehendit ut nocivum sibi, in quantum est peccatorum prohibitor et poenarum inllictor. Haec autem positiva renitentia ultimo radicatur in conversione ad bonum commutabile, puta in appetitu propriae independcntiae et libertatis, quia « nihil odio habetur, nisi hoc quod contrariatur convenienti «quod amatur». Quare aversio a Deo ut fine ultimo, nunquam est voluntaria nisi ratione appetentiae commutabilis boni, et renitentiae contra privativum eius, in qua sola directa voluntarietas potest inveniri.

COROLLARIUM.

Ergo in mortali peccato aliquid considerari debet ut materiale, et aliquid ut formale: ut materiale quidem, quatenus homo se convertit ad id quod est extra ordinem finis, indebito modo fruens creatura; ut formale vero, quatenus ita ad creaturam convertitur ut a Deo sese avertat, in commutabili bono suum ultimum finem constituens.

Primum omnium observabis, duplici modo sumi posse *materiale·* peccati: vel pro eo quod est extra rationem constitutivam eius, vel pro eo quod est de ipsius essentia, non ta-

(i) «Odium est quidam motus appetitivae potentiae, quae non move- « tur nisi .ib aliquo apprehenso. Deus autem dupliciter ab homine appre- « hendi potest: uno modo secundum scipsum, alio modo per effectus suos. « Deus autem per essentiam suam est ipsa bonitas, quam nullus habere « odio potest, quia de ratione boni est .ut ametur....... Sed effectus cius « aliqui sunt qui nullo modo possunt esse contrarii voluntati humanae, quia « *e::e, vivere, et intelligere* est et appetibile ct amabile omnibus, quae sunt « quidam effectus Dei. Unde etiam secundum quod Deus apprehenditur ut « auctor horum effectuum, non potest odio haberi. Sunt autem quidam cf- « fcctus Dei qui repugnant inordinatae voluntati, sicut inflictio poenae, ct « etiam cohibitio peccatorum per legem divinam, quae repugnant voluntati

men ut pars perfcctiva. Et simile est etiam in aliis rebus; nam si quis diceret quod materiale albi est substantia, sic assignaret id quod mere subiective se habet ad album in quantum huiusmodi, quia substantia est omnino extra albedinis quidditatem; sed si dicas quod materiale hominis est animalitas, sic assignas id quod essentiam hominis ingreditur, utique tanquam pars perfectibilis per rationalitatem quae se habet ut forma. Cave ergo aequivocationem, ubi sermo est de peccato. Quandoque enim dicitur quod materiale peccati est.a Deo ut a causa prima, et sic, *materiale* sumitur pro eo quod est extra essentiam peccati qua peccatum est, mere subiective in eo se habens. Quandoque etiam dicitur quod pro materiali peccati infligitur poena sensus, pro formali vero poena damni, et tunc *materiale* sumitur pro aliquo quod pertinet ad ipsam peccati essentiam, sicut pars determinabilis.

Materiale autem peccati priori modo acceptum, nihil aliud est quam substantia actus *in esse naturae,* prout scilicet physica virtute voluntatis elicitur, minime vero prout est ab eligente unum prae opposito quod pariter erat in eius potestate. Et de huiusmodi materiali non agitur in praesenti, quia nunc intendimus assignare, quid materialiter, quidve formaliter se habeat in ipsa ratione peccati constitutiva; quae quidem ratio competit actui considerato *in esse moris,* secundum quod procedit a voluntate, reduplicative ut domina suae determinationis. — Porro in actu peccati mortalis qua talis, duplex moralis inordinatio continetur. Prior est *conversio ad bonum commutabile, extra ordinem veri ultimi finis totius humanae vitae;* hinc enim iam intelligitur actus malus moralitcr, id est, carens debita commensuratione ad regulam legis aeternae, quandoquidem lex aeterna nihil permittit quod ad finem referibile non sit. At vero, si nihil plus haberetur quam indebita creaturae fruitio, non esset inordinatio tanta quae ad mortale peccatum sufficeret, ut ex praemissis iam constat, et amplius constabit ex dicendis de peccato veniali. Unde S. Th., 2-2, Quaest. 20,

ı depravatae per peccatum ; ct quantum ad considerationem talium ei"c· « ctuuin, ab «aliquibus Deus odio haberi potest, in quantum scilicet ap« prehenditur peccatorum prohibitor, ct poenarum inflictor n. S. Thom., 2-2. Quaest. 34» a, i·

a. 3: «In quolibet peccato mortali principalis ratio mali et «gravitas est ex hoc quod avertit se a Deo; si enim posset « esse conversio ad bonum commutabile sine aversione a Deo, « quamvis esset inordinata, non esset peccatum mortale». Illud ergo quod moralem inordinationem consummat et veluti constituit in actu perfecto, est *conversio ad commutabile bonum, non solum extra, sed etiam contra ordinem finis,* pro quanto homo, postposito Deo, in aliqua re creata suum finem ultimum ponit, eique adhaeret ut summo diligibili (1). Recte igitur hoc postremum in malitia mortalis peccati consideratur ut formale, primum vero ut materiale.

Quaest. LXXII-LXXIII.

DE DISTINCTIONE PECCATORUM.

Deinde considerandum est de distinctione peccatorum, primo quantum ad speciem, secundo quantum ad gravitatem.

THESIS II.

(Quaest. 72).

Peccata specie distinguuntur ex parte actus voluntarii, potius quam ex parte inordinationis in peccato exsistentis, secundum obiecta inoraliter mala ad quae peccans convertitur.

1. Videretur tamen dicendum cum Scoto in II Sent., D. 3;, quod peccata specie distinguuntur ex parte inordinationis in peccato exsistentis, potius quam ex parte actus voluntarii, vel

(1) Iterum atque iterum animadverte, quomodo peccator semper convertatur ad bonum finitum, tanquam ad ultimum finem, etiam quando peccatum actu aversativo absolvitur, quia eiusdem rationis est aversari malum, et prosequi bonum oppositum ; omne enim odium in amore contrarii boni fundatur. Unde consequens est, ait Caietanus in 1-2, Quaest. 87, a. 4, ut in omni peccato sit conversio ad commutabile bonum, quamvis diversimode, quia in prosequendo bonum est conversio *formalis,* in fugiendo vero malum es: tantum *aequivaltns,* dum scilicet fugitur malum quia contrariatur illi commutabili bono. « Peccator namque nimis seipsum amans, ac per

positivae conversionis ad bonum commutabile. Ait enim ipse S. Thomas (i), quod aversio a Deo est in peccato sicut formale, conversio autem ad creaturam sicut materiale; sed species semper accipitur ex parte formalis. Si autem peccati species sc tenet ex parte inordinationis, differentiae peccatorum specificae non debent sumi ab obiectis ad quae peccans sese convertit, sed magis ab oppositis virtutibus a quarum honestate peccando receditur.

2. Praeterea, in superioribus duplex definitio peccati fuit assignata: una ex parte substantiae actus, altera ex parte defectus sive privationis; cuius ratio videtur esse, quia peccatum duplicem habet formalitatem, scilicet formalitatem mali, et formalitatem voluntarii. Ergo non est altera tantum specificatio afferenda, reliqua omissa. Etsi dicatur quod una est privativa, et altera positiva, hoc neutram exclusionem causar, quia species alicuius assignantur iuxta naturam eius; unde si peccatum sit duarum fornialitatum. ambae sunt assignandae; si unius, una tantum. Ita iterum Scotus apud Caietanum in praesenti.

j. Praeterea, esto quod peccata specie distinguantur ex parte substantiae actus, adhuc tamen insufficienter specificativum sumeretur ab obiecto. Contingit enim ut peccata obiecto differant, et nihilominus specie conveniant, sicut videre est exempli causa, in peccato inobedientiae quod esse potest circa materias seu obiecta diversissima, imo inter se omnino con-

te hoc, seipsum constituens sibi ut finem ultimum, amando inordinate ali-
te quid, seipsum amat; odiendo vero inordinate aliquid, odit illud ut con-
« trarium sibi amato, ct sic etiam in odio convertitur ad seipsum ». — Considerandum tamen, quod potest esse conversio ad creaturam unquam ad ultimum finem, vel signate, vel tantum exercite. Signate quidem, si peccator eousque procedat ut velit creaturae rationem ultimi finis, expresse et formatter eam sibi summum bonum constituendo; sicut quando Deum amore charitatis prosequimur, non solum diligimus cum super omnia, sed etiam volumus ci bonum quo dignus est amore super omnia. Exercite vero, si peccator, etsi non velit creaturae rationem ultimi finis, tamen de facto adhaeret ci non secus ac si esset ultimus finis, praeferens eam Deo. Quocumque autem modo creaturae inhaereatur, peccatum mortale est. tametsi prior modus habeat gravitatem incomparabiliter maiorem; importat enim summum ac supremum gradum superbiae.

(i) S. Thom., 5, Q. 86, a. 4, ad i“«n.

traria; unde dicit Bernardus, idem esse inobedientiae genus, tam pro somno quam pro vigilantia, monasterii statuta convellere, tantumque esse abbatis transire praeceptum ut dormias, quam si contemnas ut legas. — Sed forsitan respondebitur, peccata habere speciem ab obiecto formali, non autem a materiali. At contra, quia obiectum formale videtur esse illud quod movet operantem; atqui multa sunt peccata quae speciem trahunt aliunde quam ex motivo, sicut apparet in eo qui furatur ut pauperi eleemosynam tribuat, vel ut committat adulterium. Nam in primo casu, actus non est peccatum ex motivo; in altero autem, tametsi sit ex motivo malus, non tamen propria et specifica malitia furti.

4. Insuper, peccatum est actus humanus; sed actus sive operationes distinguuntur specie, non solum secundum fines vel terminos, verum etiam secundum principia activa a quibus exoriuntur, ut S. Thomas dicit, art. 3 huius quaestionis. Non ergo sufficienter accipitur specificativum peccati ex parte obiecti.

5. Praeterea, dantur circumstantiae vel speciem mutantes, vel novam speciem actui superaddentes. Redit igitur eadem conclusio: non a solo obiecto peccata specificati.

6. Denique, in confessione sacramentali nihil aliud aperire necesse est, nisi mortalia peccata quoad speciem et numerum. Sed poenitens tenetur declarare an peccatum fuerit opere consummatum, necne. Ergo peccatum opere consummatum specie differt a non consummato, quamvis utrumque circa idem obiectum versetur, et sic, idem ac prius.

Sed contra est primo, quod nomina peccatorum specifica sunt nomina actuum positivorum, non autem privationum, iuxta illud Match. XV, 19: « De corde exeunt cogitationes ma« lac, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, « blasphemiae ». Sed contra est secundo, quod actus humani sive morales, communiter dicuntur specificari ab obiectis ad quae motus voluntatis terminatur.

Respondeo dicendum quod peccatum qua tale, non est pura privatio, sed actus voluntarius debito ordine carens, pro quanto terminatur ad aliquod commutabile bonum, praeter et contra regulam iustitiae. Necesse igitur est ut peccata specie

distinguantur eodem modo ac caeteri actus voluntarii seu morales; huiusmodi autem consequuntur speciem ab obtectis ad quae terminantur, ut nunc suppono ex materia de actibus humanis. Quot igitur sunt obiecta moraliter mala specie diversa, id est, speciali modo a lege aeterna et regula morum discordantia, tot etiam dantur distinctae peccatorum species.

Ad iu,n ergo dicendum quod inordinatio in peccato exsistens duplici modo considerari potest. Uno modo, *absoluti secundum se,* et hac ratione non est aliquatenus voluntaria, cum voluntas nunquam terminetur ad malum sub praecisa ratione mali, etiam ut ad obiectum mere materiale; nondum ergo tenetur ipsa intrinseca peccati formalitas, in cuius latitudine speciem inveniri necesse est. Alio modo consideratur inordinatio, *prout involuta in prosecutione alicuius boni, praeter et contra iustiliae regulam;* et sub hoc respectu tantum, voluntarietatem habet, ac per hoc, rationem culpae; voluntatis enim obiectum sunt res ut consistunt in suo esse extra voluntatem; unde, si quod bonum contra ordinem ultimi finis exsistat, nequit appetitus terminari ad ipsum cum praecisione eiusmodi contrarietatis, sed necessario fertur in illud prouti est, et inde in ipso voluntario inordinationis ratio enascitur. — Quia igitur inordinatio secundum se, genericam peccati rationem non habet, neque etiam habere potest specificas eius differentias, sed necesse est ut species se teneat ex parte actus positivi involventis privationem, et per consequens, sumatur ab eius obiecto. Ubi autem docet S. Thomas, aversionem a Deo esse in peccato sicut formale, conversionem vero ad creaturam sicut materiale, non considerat formale et materiale peccati in quantum huiusmodi, sed potius formale et materiale deordinationis in peccato exsistentis, pro quanto scilicet aversio a Deo sub ratione finis ultimi, est in quolibet peccato mortali principalis ratio gravitatis malitiae eius. — Cactorum, ut ipse Angelicus dicit in praesenti, art. i, ad 2um, etiamsi peccata specie distinguerentur secundum oppositas virtutes a quarum honestate peccando receditur, « in idem rediret; virtutes enim distin- « guuntur specie secundum obiecta ». Porro recessus a bono, et accessus ad malum oppositum, sunt duo corrclativa quae mutuo se inferunt; idcoque oppositio ad obiectum distinctae

virtutis optime arguit speciem peccati, quae tamen, proprie et formaliter loquendo, desumenda est ex obiecto moraliter malo ad quod actus peccaminosus terminatur.

Ad 2um dicendum quod duplex definitio in superioribus proposita, non est nisi duplex modus enuntiandi unam eamdemque indivisibilem peccati quidditatem, secundum quod ab una vel altera e duabus notis in ea concurrentibus initium definiendi accipitur; sed non ponit duas formalitates mere concomitante! in peccato se habentes, quia si a deordinatione praescindas voluntarium, vel a voluntario deordinationem, perit ratio peccati, quod non est malum sic et simpliciter, sed malum tale, id est morale, seu consistens in actu voluntario inordinato. Falso igitur assumit Scotus, duplex specificativum esse assignandum.

Ad 3um dicendum quod obiecta a quibus species humanorum actuum desumuntur, non sunt obiecta in esse naturae, sed in esse moris. Contingit autem ut plura obiecta physice diversissima conveniant in una cademque specie morali, quando induunt unam eamdemque rationem sive laudis sive inhonestatis; unde dormire vel vigilare contra praeceptum superioris, computatur pro uno obiecto moraliter malo, sicut etiam discredere Trinitatem Personarum, vel septenarium numerum sacramentorum , quia utrobique eadem est inhonestatis ratio, in contemptu auctoritatis Dei revelantis consistens. — Ad instantiam vero in obiectionc positam facilis responsio est, si modo aequivocationem removeas quae circa obiectum formale nonnunquam accidere solet. Nam sicut formale peccati quandoque opponitur ei quod est extra rationem peccati constitutivam (i), sic etiam formale obiectum actus humani dicitur per oppositionem ad illud quod est extra rationem obiecti considerati in esse moris. Cogita verbi gratia, specialem malitiam furti quae consistit in accipiendo rem alienam; sane vero, nihil refert an sit pecunia, vel ager, vel domus, aut aliquid aliud, sed sufficit ut habeatur ratio rei alienae, quae sola pertinet ad formale obiectum peccati, in quantum huiusmodi. Sumendo igitur obiectum materiale pro eo quod mere subie-

(i) Vide supra, pag. 59 et seq.

ctivc se habe: ad id unde ratio malitiae vel laudis enascitur, specificatio actuum humanorum nunquam est a materiali obiecto, sed solum a formali. — Nunc autem formale obiectum quandoque etiam sumitur pro eo quod movet agentem ut finis operantis; materiale vero, pro eo quod assumitur ut medium ad finem; et in hac acceptione, specificatio non est a solo formali obiecto. Considerandum enim quod obiectum spécifiait, non praecise quia movet, sed quia terminat actum; nam actus assimilatur motui, qui habet speciem a termino (i). Equidem fateri necessc est, actum semper specificari etiam a motive, quia semper ad illud terminatur, imo inulto magis, cum non terminetur ad medium, nisi ut stat sub ordine finis qui principaliter intenditur. Attamen, etsi secundario, adhuc vere in medium fertur voluntas agentis, et ideo actus contrahit specialem malitiam quae forte in eo continetur, ut sic maneat in tuto veritas vulgati axiomatis: finis non légitimât media.

Ad 4uni dicendum quod *actus morales, praecise in quantum huiusmodi,* nonnisi ab obiecto specificari possunt, minime vero a principio activo vel impulsivo a quo exoriuntur. Et ratio est quia principium actuum moralium qua morales sunt, est libera voluntas, quae cum sit active indifferens, aequaliter se habet ad utrumlibet; porro ex indifferenti specificativum sumi non potest, ut evidenter constat. — Sed alia ratio est de actu considerato in esse naturae, prout scilicet procedit a principio determinato ad unum; unde Angelicus: « Principia activa na·

(i) Nec obstat quod S. Thomas passim, a solo motivo speciem peccati desumere videatur, sicut cum art. 7 in corp., ait: « Patet quod haec «tria, (peccatum cordis, oris, et operis), pertinent ad unam perfectam « peccati speciem, cum ab eodem motivo procedant ». Et iterum, art. S: « Ubicumque occurrit diversum motivum inclinans intentionem ad peccan- « dum, ibi est diversa species peccati ». — Sciendum quippe est quod ia his et similibus, nomine *motivi* non intelligitur praecise id quod movet ut finis operantis, sed intelligitur una specialis ratio obiectiva in quam feratur motus voluntatis: cum enim aliquid boni in ea eluceat, semper habe: in se unde possit movere et inclinare appetitum, etiamsi de facto non moveat operantem qui forte intendit alium finem. Unde, cum dicuntur peccata vel alii actus humani specifice distingui secundum motiva, sensus est quod distinguuntur secundum speciales rationes obiectivas, ad quas actus voluntarii terminantur.

« ruralia, inquit (1), sunt determinata semper ad eosdem actus; «et ideo diversae species in actibus naturalibus attinduntur «non solum secundum obiecta, quae sunt fines vel termini, « sed etiam secundum principia activa, sicut calefacere et in« frigidare distinguuntur specie secundum calidum et frigidum. « Sed principia activa in actibus voluntariis, cuiusmodi sunt « actus peccatorum, non se habent ex necessitate ad unum, « et ideo ex uno principio activo vel motivo possunt diversae «species peccatorum procedere, sicut ex timore male humi« liante potest procedere quod homo furetur, quod occidat, «et quod deserat gregem sibi commissum». — Quapropter animadvertere hic iuvat, quomodo ex communi doctrina de specificatione actuum nequaquam sequatur, actus supernaturales *qua supernaturales*, desumere speciem suam ab obiecto; non enim eadem est moralitatis et supernaturalitatis formalitas; insuper principium supernaturale, puta habitus infusus, vel quidquid supplet eius vices, minime indifferens est ad utrumque oppositorum; unde ratio non amplius applicatur. Nihil ergo mirum, si multi theologi sentiant supernaturales actus virtutum non tam ab obiecto quam a principio elicitivo supernaturalitatem trahere: quod tamen ut obiter nunc dictum accipias, quia a quaestione satis complexa, et praesenti indagini extranea, oportet abstrahere.

Ad 5um dicendum quod omnes specificationes ex circumstantiis desumptae, reducuntur ad eam quae est ex obiecto. Pro cuius evidentia praemittendum est, circumstantias ad actus morales per se pertinentes, illas solas esse quae ponunt aliquid repugnans regulae rationis et legis aeternae. Omissis autem eis quae sunt mere aggravantes, non relinquitur nisi duplex circumstantiarum genus, quarum aliae trahunt actum in aliam speciem moralem, aliae vero novam speciem disparatam ei superaddunt: nam, ut dicitur de Malo, Quaest. 2, a. 6, ad 2um, non est inconveniens eumdem actum esse sub diversis speciebus peccati, quia species peccari non est species actus secundum suam naturam, sed secundum esse morale, quod comparatur ad naturam actus sicut quale ad substantiam, vel potius

(1) S. Thom., hic, art. 5 in corp.

sicu: deformitas quali·; ad subiectum; sicut ergo non est inconveniens quod idem homo sit caecus et surdus, ita non es: inconveniens, eidem actui peccati diversas species morales inesse. — Nunc autem circumstantiae quae speciem moralem mutant, non sunt nisi *circumstantiae obiecti,* includendo in eis circumstantias actus externi quem quis intendit exercere, quia respectu actus interioris voluntatis, in quo sicut in radice peccatum consistit, actus externus se habet ut obiectum. lam vero, circumstantiae obiecti actum specificantes, circumstant quidem obiectum in prima sui consideratione acceptum, et pro tanto circumstantiae nomen iure sibi vindicant; sed in ulteriori processu rationis, accipiuntur ut ponentes in obiecto specialem quamdam convenientiam vel repugnantiam ad regulam morum (i). Et ideo evidens est quod non differt specificatio peccati ex circumstantiis obiecti, a specificatione ex obiecto ipso, « quia circumstantia quae dat speciem actui, consideratur « ut quaedam conditio obiecti, et quasi quaedam specifica dif- « ferentia eius » (2). — Circumstantia autem quae speciei

(t) Cogita fornicationem, prout cum persona alteri obligata vinculo conjugii, vel delectationem carnalem, prout speciali lege voti ipsi peccanti vetitam, et sic Je aliis.

(2) « Sicut species rerum naturalium constituuntur ex naturalibus for- « mis, ita species moralium actuum constituuntur ex formis, prout sunt a « ratione conceptae. Quia vero natura determinata est ad unum, nec potest « esse processus naturae in infinitum, necesse est pervenire ad aliquam ul- « limam formam, ex qua sumatur differentia specifica, post quam alia dif- « ferentia specifica esse non possit. Et inde est quod in rebus naturalibus « id quod est accidens alicui rei, non potest accipi ut differentia constituens «speciem. Sed processus rationis non est determinatus ad aliquod unum; «sed quolibet dato, potest ulterius procedere; et ideo, quod in actu uno « accipitur ut circumstantia superaddita obiecto quod determinat speciem «actus, potest iterum accipi a ratione ordinante ut principalis conditio « obiecti determinantis speciem actus: sicut tollere alienum habet spccietn « ex ratione alieni, ex hoc enim constituitur in specie furti; et si consideretur «super hoc ratio loci vel temporis, se habebit in ratione circumstantiae. « Sed quia ratio etiam de loco vel de tempore et aliis huiusmodi ordinare « potest, contingit conditionem loci circa obiectum accipi ut contrariam « ordini rationis, puta quod ratio ordinat iniuriam non esse faciendam loco « sacro; unde tollere aliquid alienum de loco sacro addit specialem repu- « gnantiam ad ordinem rationis. Et ideo locus qui prius considerabatur ut « circumstantia, nunc consideratur ut principalis conditio obiecti rationi re-

actus praeintellectae superaddit aliam speciem disparatam, non est nisi *circumstantia actus;* et haec est finis operantis, «sicut «si quis furetur ut fornicetur, additur quaedam alia species «peccati, propter actum intentionis tendentem in malum fi- « nem ». Verum praedictus finis est obiectum intentionis, et ideo, licet non det speciem ut ponens aliquam conditionem circa obiectum actus furandi, actum tamen illum specificae secundum quod consideratur ut obiectum alterius actus circumstantis, cuius rationem furtum participat, utpote ab eo imperatum. Et sic iterum, reducitur specificatio ad eam quae est ab obiecto.

Ad 6um denique dicendum quod in obligatione confitendi speciem peccati includitur obligatio declarandi id quod facit peccatum in sua specie completum. Sciendum enim est quod aliqua peccata sunt, quae perficiuntur solo corde, ut haeresis, delectatio morosa, et alia eiusmodi; unde si addatur opus externum, utputa si haeresis manifestetur in sermone, tunc est novum peccatum omnino distinctum a priori, et ex consequenti distincte in confessione manifestandum. Alia autem peccata sunt, quae perfectionem sui non habent nisi in opere, sicut furtum, adulterium, fornicatio, homicidium, etc.; et in hoc genere peccatum cordis e: peccatum operis non differunt ut peccata diversarum specierum, sed sicut incompletum et completum in eadem specie. « Aliqua, inquit S. Thomas (i), « inveniuntur differre specie dupliciter : uno modo, ex eo quod « utrumque habet speciem completam, sicut equus et bos dif- « ferunt specie; alio modo, prout secundum diversos gradus « in aliqua generatione vel motu accipiuntur diversae species, «sicut aedificatio est completa generatio domus, collocatio « autem fundamenti et erectio parietis sunt species incomple- « tae... Sic igitur peccatum dividitur per haec tria, scilicet « peccatum cordis, oris, et operis, non sicut per diversas spe- « cies completas, nam consummatio peccati est in opere, unde

v pugnans. Et per hunc modum, quandocumque aliqua circumstantia respicit « specialem ordinem rationis, vel pro, vel contra, oportet quod circtun- ' stantia det speciem actui morali, vel bono vel malo ». S. Thoin., 1-2, Q. 18, art. 10.

(t) S. Thom., hic, an. 7 in corp.

« peccatum operis habet speciem completam; sed prima in- « choatio eius est quasi fundatio in corde, secundus autem « gradus eius est in ore, tertius autem gradus iam est in con· « summatione operis. Et sic, haec tria differunt secundum di- « versos gradus peccati ». Itaque, necessitas aperiendi in com fessione exsecutionem operis, non est quia exsecutio trahit in aliam speciem, sed quia id quod ad speciem pertinet nondum satis innotescit, praetermisso eo unde peccatum habet ut sit in esse specifico completum ; et ideo, ratio obiecta non concludit.

Recte igitur ad distinctionem specificam peccatorum pertinere dicitur divisio, qua dividuntur in spiritualia et carnalia (art. 2), in peccata contra Deum, contra seipsum, et contra proximum (art. 4), item in peccata superabundantiae et defectus; non autem divisio secundum causas impulsivas (art. 3), vel secundum omissionem et commissionem, quando omissio et commissio ex sese ad idem ordinantur (art. 6). Prior enim illa divisio sumitur ex obiectis, minime vero haec posterior.

Denique animadvertes quod, etsi peccatum veniale et peccatum mortale differant in infinitum ex parte inordinationis (1), nihil tamen prtihibet quominus venialia ad genus et speciem mortalium peccatorum aliquo modo pertineant. Ratio est quia specificatio sumitur ex parte conversionis ad obiectum actus; sed peccatum mortale et peccatum veniale quandoque conveniunt in eodem genere obiecti, sicut in hoc quod est accipere alienum, imo etiam in eodem obiecto simpliciter, nam primus motus semideliberatus circa adulterium est peccatum veniale. Non tamen pertinent ad idem genus vel eamdem speciem, nisi omnino secundum quid, sicut perfectum generis et imperfectum, quatenus scilicet in veniali, obiectum est in se imperfectum ratione parvitatis materiae, vel certe est imperfecte volitum ratione defectus sufficientis deliberationis. De quo iterum infra, ubi ex professo natura venialis peccati exponetur; nunc de comparatione peccatorum ad invicem agendum est. Hinc:

(1) « Cum peccando fit aversio a fine, est peccatum mortale; cum * autem peccando aversio non simpliciter, sed quaedam fit, citra tamen « *postergatiotum* finis, fit veniale, circa quodeumque obiectum haec acci- et dant Caietanus, in Comment, huius quaestionis, art. 5.

THESIS III.

(QUAEST. 7J).

Non omnia peccata mortalia sunt inter se paria, sed dantur alia aliis graviora, sive ex genere suo, sive ex circumstantiis intra eamdem speciem aggravantibus, sive demum ex maiori intensione voluntatis.

B. §

Haec positio est contra Stoicos et quosdam antiquos haereticos, quos refert et confutat S. Thomas, de Malo, Quaest. 2, a. 9; sed et expresse tradita invenitur in Scripturis. Dicitur enim, Ioan. XIX, 11: « Qui me tradidit tibi, maius peccatum « habet». Et iterum, Match. V, 22: « Omnis qui irascitur fratri « suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit raca, reus erit con-te cilio. Qui autem dixerit fatue, reus erit gehennae ignis». Accedunt etiam omnia loca ubi poenae inferni inaequales esse asseruntur: « Verumtamen, inquit Matth. XI, 22, Tyro et Si-te doni remissius erit in die indicii, quam vobis ».

Ratio autem intrinseca sequitur ex dictis, quia gravitas peccati ex quantitate inordinationis manifeste sumenda est. Porro in moralibus, inordinatio non est pura privatio, sed privatio semper retinens aliquid de ordine rationis, ut supra in prolegomeno ostensum est. Et ideo suscipit magis et minus ex parte eius quod remane: de opposito, ut scilicet quanto plus tollitur de rectitudine actus, tanto etiam longius a Deo line ultimo recedatur, tantoque gravior incurratur reatus. « Stoici, inquit S. Thomas (1), ducebantur ex hoc quod con-ti siderabant peccatum ex parte privationis tantum, prout sci-te licet est recessus a ratione; unde simpliciter aestimantes «quod nulla privatio susciperet maius et minus, posuerunt « omnia peccata esse paria. Sed si quis diligenter consideret, « inveniet duplex privationis genus. Est enim quaedam simplex « et pura privatio, quae consistit quasi in corruptum esse, sicut «mors est privatio vitae, et tenebra est privatio luminis; et

(O S. Thom., hic. an. 2.

«tales privationes non recipiunt magis et minus, quia nihil «residuum est de habitu opposito; unde non minus est mor* «tuus aliquis primo die mortis, et tertio vel quarto, quam « post annum quando iam cadaver fuerit resolutum ; et simi- « liter non est magis tenebrosa domus, si lucerna sit operta « pluribus velaminibus, quam si sit operta uno solo velamine « totum lumen intercludente. Est autem alia privatio non sim- « plex, sed aliquid retinens dc habitu opposito, quae quidem « privatio magis consistit in corrumpi quam in corruptum « esse.... Huiusmodi autem privationes recipiunt magis et mi- « nus ex parte eius quod remanet de habitu contrario. Multum «enim refert ad aegritudinem vel turpitudinem, utrum plus « vel minus a debita commensuratione humorum vel mem- « brorum recedatur..... Et similiter dicendum est de vitiis et «peccatis; sic enim in eis privatur debita commensuratio ra- « tionis, ut non totaliter ordo rationis tollatur.... Et secundum « hoc dicendum est quod non omnia peccata sunt paria ».

Dices: Non datur infinitum infinito maius; sed gravitas cuiuslibet peccati mortalis est infinita, propter offensam Dei quae in eo continetur; ergo in gravitate peccatorum mortalium diversi gradus nequaquam esse possunt.

Respondeo, infinitatem peccati non esse infinitatem simpliciter, ad quam non sufficit infinitas dignitatis ex parte offensi, sed necessaria etiam esset ex parte offensoris adaequata cognitio maiestatis quam contemnit. Quare infinitas ista non est nisi secundum quid, videlicet per comparationem ad obsequia et satisfactiones purae creaturae, a quibus quantumvis perfectione et numero crescentibus, divina iniuria nunquam compensari potest, ut in materia de Incarnatione explicari solet (i). Porro omne infinitum secundum quid, est finitum simpliciter, adeoque in suo genere diversitatem graduum admittit, praesertim si, ut in casu, non alia de causa rationem infinitatis prae se ferre dicatur, nisi quia gravitate sua transcendi: omnem assignabilem quantitatem reparationis quae ab hominibus possit Deo offerri.

(i) Cf. dc Verbo incarnato, Quaest. r, Thes. 2.

Dices iterum: In quolibet peccato mortali ratio mali ct gravitas est ex hoc quod avertit se a Deo; sed aversio a Deo ultimo fine, est simplex privatio conversionis, quae ex sui ratione magis et minus non suscipit; ergo omnia mortalia peccata in gravitate aequalia sunt.

Respondeo: Dist. mai. Ratio mali et gravitas est ex hoc quod se avertit a Deo fine ultimo, aversione quae sit secundum se voluntaria, neg. mai. Aversione quae non est voluntaria, nisi prout involvitur in prosecutione cuiusdam boni, vel veri vel apparentis, conc. mai. — Et similiter distinguenda minor. Aversio non susciperet magis et minus, si esset voluntaria directe et secundum se, conc. Si est voluntaria tantummodo ratione conversionis ad aliquod commutabile bonum, neg. Sic enim evidens est quod, quanto magis bonum istud opponitur ultimo fini per maiorem contrarietatem ad bonum charitatis, tanto etiam magis peccator a Deo se elongat. Et ad eamdem conclusionem devenitur, si consideretur maior minorve intensitas cum qua homo adhaeret creaturae, rectitudini.·; regula praetermissa.

Dices tertio: Omnia peccata mortalia contrariantur substantiae charitatis; ergo omnia eiusdem gravitatis sunt.

Respondeo: Dist. antec. Omnia peccata mortalia eodem modo contrariantur substantiae charitatis, neg. antec. Diverso modo, id est, vel directe vel indirecte, et si solum indirecte, vel plus vel minus, secundum quod bonum a peccatore concupitum, plus minusve opponitur Deo ut summo ac supremo diligibili, conc. antec. Unde negatur consequentia. — Et re quidem vera, peccatum directe charitati oppositum, non est nisi peccatum quo odio habetur Deus, quia contrarium amoris odium est. Et licet non possit odio haberi Deus praecise ut Deus, sed ut privativus commutabilis boni nimis amati a peccatore, adhuc tamen charitas et odium circa idem *obiectum qtiod* versantur; ct hoc sufficit ad directam oppositionem. — Indirecte autem charitati opponitur omne peccatum quo quis, etsi Deum non oderit, nihilominus, postposito Deo, magis appretiative amat aliquod bonum creatum. Et in hoc ordine iterum multi gradus assignari possunt; nam aliqua sunt peccata quae etsi non habeant directam oppositionem ad chart-

tatem, directe tamen opponuntur aliis officiis circa Deum, puta fidei vel religioni; et ista magis repugnant subiectioni hominis ad verum ultimum finem humanae vitae, quam si solum subverterent medium tendendi in ipsum; plus enim elongatur ab amando Deo super omnia, qui vult esse independens a Deo veritate prima per incredulitatem, quam qui solum perrumpit foedus societatis humanae subripiendo rem alienam. Quare, hisce principiis innitendo, pronum est determinare, unde occipi debeant gradus gravitatis in peccato.

§ 2·

Primo accipitur *ex genere sett specie peccati,* ac per consequens, cx morali specie obiecti; actus enim speciem habet ex obiecto, ut in propositione praecedenti dictum est. « Gravitas ergo peccati quam habet cx specie sua, attenditur « ex parte obiecti sive materiae, et secundum hanc conside- « rationem gravius peccatum dicitur ex suo genere, quod ma- œ iori bono virtutis opponitur; unde cum bonum virtutis « consistat in ordinatione amoris, ut Augustinus dicit, Deum «autem super omnia diligere debeamus, peccata quae sunt «(directe) in Deum, sicut idololatria, blasphemia, et huius- «modi, secundum suum genus sunt reputanda gravissima. « Inter peccata autem quae sunt in proximum, tanto aliqua « sunt aliis graviora, quanto maiori bono proximi opponun- « tur. Maximum autem bonum proximi est ipsa vita hominis, « cui opponitur peccatum homicidii, quod tollit actualem ho- « minis vitam, et peccatum luxuriae quod opponitur vitae ho- « minis in potentia, quia est inordinatio quaedam circa actum « generationis humanae. Unde inter omnia peccata quae sunt «in proximum, gravius es: homicidium secundum genus «suum; et secundum locum tenet adulterium, et fornica- « tio, et huiusmodi peccata carnalia; tertium autem locum «tenet furtum, et rapina, et huiusmodi, per quae in exte- « rioribus bonis laeditur proximus. In singulis autem Ko- κ rum generum sunt diversi gradus, in quibus mensuram « peccati secundum genus suum oportet accipere, secundum

« quod bonum oppositum magis vel minus per charitatem «debet amari» (i).

Secundo accipitur peccati gravitas ex circumstantiis quae dicuntur simpliciter aggravantes, quia vel augent deformitatem provenientem ex alia circumstantia, vel multiplicant rationem peccati in eadem specie. « Circumstantia tripliciter se haberi « potest ad actum peccati. Quandoque enim neque variat « speciem, neque aggravat, sicut percutere hominem indutum « veste alba vel rubra. Quandoque vero speciem peccati con« stituit, sive actus cui advenit circumstantia ex suo genere « indifferens sit, sicut cum aliquis levat festucam de terra in « contemptum alterius, sive sit bonus ex genere, sicut cum «aliquis dat eleemosynam propter laudem humanam, sive sit « malus ex genere, et addatur sibi alia species malitiae cx cir« cumstantia, sicut cum aliquis furatur rem sacram. Aliquando « vero aggravat quidem peccatum, non tamen constituit pec« cati speciem, sicut cum aliquis furatur multum. Et huius «diversitatis ratio est, quia si circumstantia adveniens actui «indifferenter se habeat quantum ad rationem, talis circum« stantia nec dat speciem peccato, nec aggravat. Si vero dif« ferentiam aliquam habeat per comparationem ad rationem, «aut importat aliquid repugnans rationi primo et per se, «et tunc dat peccato speciem, sicut accipere alienum; aut « primo et per se non importat aliquid rationi repugnans, sed « per comparationem ad id quod primo et per se rationi re« pugnat, aliquam repugnantiam habet ad rationem: sicut ac« cipere aliquid in magna quantitate, nihil repugnans rationi « potest dici, sed accipere alienum in magna quantitate, dicit « maiorem repugnantiam ad rationem. Unde ista circumstantia « aggravat peccatum, in quantum est determinativa illius cir« cumstantiae quae dabat speciem peccato » (2). Potest etiam gravitas maior accidere ex circumstantia multiplicante rationem peccati, « sicut si prodigus det quando non debet, et cui non «debet, multiplicius peccat eodem genere peccati, quam si « solum det cui non debet, et cx hoc ipso peccatum fit gra-

(1) S. Thom., de Malo, Quaest. 2, art. 10.
(2) S. Thom., ibid., a. 7, in corp.

«vius, sicut etiam aegritudo est gravior quae plures partes « corporis inficit » (i).

Tertio demum peccati gravitas sumitur ex intensione voluntatis; ex quo fit ut plerumque plus peccet qui peccat voluntate et actu, quam qui sola voluntate; « sunt enim aliqui « actus peccati delectabiles in quibus voluntas augetur, quasi « remoto freno rationis quae ante actum aliqualiter remurmu- « rabat; qualitercumque autem sit inaequalitas voluntatis, est « inaequalitas peccati » (2). Et ex eadem ratione provenit quod peccata carnalia, ut plurimum, minoris culpae sint quam spiritualia, quia in carnalibus plura sunt incentiva inclinantia voluntatem ad peccandum, praeter naturam et ordinem voluntatis quae nata est moveri libere ex seipsa secundum indicium rationis; porro quidquid minuit voluntarium, minuit in eadem proportione et peccati gravitatem.

Quaest. LXXIV-LXXXIV.

DE SUBJECTO ET CAUSIS PECCATORUM.

Deinde considerandum est de subiecto et causis actuum peccati. In quo quidem, omissis iis quae vel sunt facilioris intellectus, vel originale peccatum specialiter respiciunt, vel denique ad materiam theologiae moralis exclusive pertinent, haec pauca sufficiet animadvertere.

§ i-

Actus peccati est operatio voluntaria, debito ordine carens. Operatio autem voluntaria dicitur non tantum quasi elicita a voluntate, sed etiam quasi ab eadem imperata. Unde subicctum actus peccati non est sola voluntas, sed omnis etiam potentia quae nata est vel moveri ad actus suos per voluntatem, vel ab eis ponendis impediri.

(1) S. Thom., hic, art. 7.

(2) S. Thom., dc Malo, q. 2, a. 2, ad 8“««.

Considerandum tamen est quod, si de subtecto peccati loquamur, *cui peccatum attribuitur,* sic subtectum peccati non est nisi potentia principaliter operans, quia « actio magis attribuitur principali et primo agenti, quam instrumento », ut dicitur de Malo, Quaest. 7, a. 6 in corpore. — Hinc primo, subtectum peccati hoc modo acceptum, non debet reponi in exterioribus membris corporis, quae, utpote mera organa, comparantur ad animam moventem sicut servus qui agitur et non agit (1). — Hinc secundo, subiectum peccati potest esse sensualitas, prout est participative rationalis et libera, si quando inordinate se moveat praeter regulam rationis cui nata est obedire (2). — Verum tertio, peccatum quod sensualitati attribuitur, non potest esse nisi veniale, quia in motum sensualitatis inordinatum vel consentit voluntas plene deliberata, vel secus. Si consentit, iam non sensualitati ut principaliter agenti attribui debet peccatum, sed voluntati seu rationi quae circa delectationem malam immoratur, nec eam repellit, «tenens « et volvens libenter quae statim ut attigerunt animum, respui «debuerunt», ut Augustinus dicit, l. 12 de Trim, c. 12. Si secus, potest equidem sensualitati tanquam principali peccatum attribui, eo quod deest simpliciter dictus rationis consensus; verum in his rerum adiunctis, locum amplius non habet aversio ab ultimo fine, quae in omni et solo mortali peccato invenitur (3). — Quapropter quarto, mortale peccatum nonnisi in voluntate et ratione e.st; voluntatem dico et rationem, pro quanto motus voluntatis potest dici rationalis, et actus rationis voluntarius (4). — Sed quinto, quia ratio versatur tam circa divina quam circa temporalia, et sic distinguitur in superiorem et inferiorem, dicendum est peccatum mortale esse proprie in ratione superiori, ad quam cum pertineat consideratio ultimi

(1) «Membra corporis non sunt principia actuum, sed solum organa; « unde et comparantur ad animam moventem sicut servus qui agitur et non agit. Potentiae autem appetitivae interiores comparantur ad rationem quasi 1 liberae, quia agunt quodammodo et aguntur». S. Thom., hic, Q 74, a. 2, ad }um.

(2) S. Thom., ibid., art. J.

(?) Ibid., art. 4.

(4) Ibid., art. 5, ad 2um.

finis et legis aeternae in hunc ipsum finem dirigentis, pertinet etiam ordinare omnia inferiora secundum rationes quae in lege illa continentur (i). — Nihilominus sexto, per hoc non excluditur quin ratio superior possit esse subiectum peccati etiam venialis ex genere suo, si forte deliberate consentiat iis quae ex sese sunt praeter, et non contra ordinem finis ultimi, cui conspiciendo intendit (2). — Quin imo septimo, circa ipsum proprium eius obiectum, propter imperfectionem actus, veniale peccatum in ea esse contingit, sicut cum quis habet semideliberatum motum infidelitatis, vel desperationis, vel blasphemiae. aut si quid aliud eiusmodi (3).

S 13

De causis peccati adhuc brevior sermo nobis esse debet. Constat quippe peccatum habere causam, et maxime *causam interiorem,* cum causa sufficienter complens peccatum, sit sola voluntas, quae tamen in volendo regulatur ex iudicio rationis, e: saepe trahitur ex inclinatione appetitus sensitivi. Et ideo tres praecipuae peccatorum causae interiores recensentur: ignorantia ex parte rationis, infirmitas seu passio ex parte appetitus sensitivi, ac demum malitia ex parte voluntatis. Dicitur autem peccatum esse ex certa malitia, quando voluntas ex seipsa in malum movetur, et non ex incentivo passionis, quasi extrinscco impulsu ad peccandum. Sed haec in theologia morali ex professo explicantur.

De causis *exterioribus* dicendum est quod sunt vel homo, vel daemon, suggerendo, suadendo et tentando; nullo autem modo Deus, tametsi Deus sit causa prima totius actionis in esse physico consideratae, iuxta superius declarata in prolegomeno, § 2.

Denique de causa peccati, *secundum quod unum peccatum ex alio oritur,* observa originem eiusmodi multiplici modo considerari posse, sed praesertim in quantum obiectum unius

(1) S. Thom., hic, Quaest. 74, art. 7.
(2) Ibid., art. 9.
(3) Ibid,, art. jo.

peccati in finem alterius ordinatur; et quia in moralibus species est ab obiecto, ideo haec est formalis et completa origo peccati ex peccato, a qua vitium *capitale* nominatur. Porro, «salvatur ibi metaphora *capitis,* secundum quod principem « alicuius exercitus, caput in exercitu dicimus, quia princeps « exercitus est, ad cuius bonum totus exercitus ordinatur, ut «ex 12 Metaphysicorum patet; et per hunc modum illud vietium ad cuius finem alia ordinantur, caput eorum dicitur. « Et ideo Gregorius ponit vitia capitalia quasi duces, et alia «vitia quae ex eis oriuntur, ponit exercitum eorum». De quibus legendus est S. Thomas, tum hic, tum praesertim de Malo, Quaest. VIII-XV, ubi etiam maxime illustrat fundamentale principium quo peccata ex genere suo mortalia, ab iis quae sunt ex genere venialia, discernuntur.

CAPUT SECUNDUM

DE HIS QUAE ACTUM PECCATI CONSEQUUNTUR

Quaest. I.XXXV - I.XXXV1I,

Deinde considerandum est de effectibus actus peccati, et primo de corruptione naturae. Porro in bonis naturae recensentur, tum ipsa principia naturae constitutiva et proprietates ex his causatae, sicut potentiae animae et alia huiusmodi; tum inclinatio ad virtutem, quam homo ex natura habet secundum quamdam inchoationem (i); tum denique gratuitum originalis iustitiae

(1) « Aliquid dicitur alicui homini naturale dupliciter, inquit S. Tho- « mas, 1-2, Q. 6j, a. 1 : uno modo ex natura speciei, alio modo ex na- « tura individui. Et quia unumquodque habet speciem secundum suam « formam, individuatiir vero secundum materiam, forma vero hominis est « anima rationalis, materia vero corpus : ideo id quod convenit homini « secundum animam rationalem, est ei naturale secundum rationem spe- « cici ; id vero quod est ei naturale secundum determinatam corporis com- « plexionem, est ei naturale secundum naturam individui... *Ltroque autem « modo virtus est homini naturalis secundum quamdam inchoationem:* sc- « eundum quidem naturam speciei, in quantum in ratione hominis insunt « naturaliter quaedam principia naturaliter cognita tam scibilium quam « agendorum , quae sunt quaedam seminaria intellectualium virtutum et

donum, quod fuit in primo homine toti naturae humanae collatum. Primum igitur ex his tribus, nec tollitur nec diminuitur per peccatum; tertium vero per peccatum primi parentis totaliter ablatum est; sed bonum medium, scilicet inclinatio ad virtutem, etsi non possit totaliter consumi, quia semper manet eius radix in natura rationali, imminuitur tamen per peccatum personale. Ratio est quia per actus humanos fit quaedam inclinatio ad similes actus, et inclinatio ad unum contrariorum minuit inclinationem ad aliud, ut constat. — Quapropter omnia vulnera quae consecuta sunt ex peccato originali, *proportionaliter* etiam in actuali peccato considerantur. « Per iustitiam originalem perfecte ratio continebat inle« riores animae vires, et ipsa ratio a Deo perficiebatur ei sub« iecta. Haec autem originalis iustitia subtracta est per pec« catum primi parentis, et ideo omnes vires animae remanent « quodammodo destitutae proprio ordine quo ordinantur ad « virtutem; et ipsa destitutio, vulneratio animae dicitur. Sunt « autem quatuor potentiae animae quae possunt esse subiecta « virtutum: scilicet ratio, in qua est prudentia; voluntas, in « qua est iustitia; irascibilis in qua est fortitudo; concupisci« bilis, in qua est temperantia. In quantum ergo ratio desti« tuitur suo ordine ad verum, est vulnus ignorantiae: in « quantum vero voluntas destituitur ordine ad bonum, est « vulnus malitiae; in quantum vero irascibilis destituitur suo « ordine ad arduum, est vulnus infirmitatis: in quantum vero « concupiscibilis destituitur ordine ad delectabile moderatum « ratione, est vulnus concupiscentiae. Sic igitur ista quatuor « sunt vulnera inflicta toti humanae naturae ex peccato primi « parentis. Sed quia inclinatio ad bonum virtutis in unoquo« que diminuitur per peccatum actuale, etiam ista sunt qua« tuor vulnera ex aliis peccatis consequentia, in quantum sci« licet per peccatum et ratio hebetatur praecipue in agendis, « et voluntas induratur ad bonum, et maior difficultas bene

« moralium...; secundum vero naturam individui, in quantum cx corporis « complexione aliqui sunt dispositi vel melius vel peius ad quasdam vir« tutes... Sic ergo patet quod virtutes in nobis sunt a natura secundum « aptitudinem et inchoationem, non autem secundum perfectionem, praeter « virtutes theologicas quae sunt totaliter ab extrinseco ».

« agendi accrescit, et concupiscentia magis exardescit» (i). Unde Scriptura, Eccli. XXI, 2-5, gravissimis verbis nos admonet: (2iω5i J *facie colubri fuge peccata, et si accesseris ad illa, suscipient te. Dentes Iconis, dentes cius, interjicientes animas hominum; quasi rhomphaea bis acuta omnis iniquitas, plagae illius non est sanitas.*

Sed cum in his nihil occurrat quod specialem requirat expositionem, dicendum est potissimum de duplici reatu qui in anima ex actu peccati relinquitur, et primo quidem de reatu culpae.

Quaest. LXXXVI.

DE REATU CULPAE ET MACULA PECCATI

De eo nunc defectu agimus, quem peccati actus inducit, et a quo homo, usquedum remissionem sit consecutus, habitualiter peccator denominatur. Dicitur **reatus culpae**, vel **peccatum habituale** (2), ct non differt secundum rem a **macula peccati**, de qua S. Thomas in praesenti; ratione tamen distinguitur, quatenus eadem privatio prout tollit ordi-

(1) S. Thom., hic, art. j, in corp. — Quoad ca quae ibi habentur de subtecto moralium virtutum, nota quod subtectum habitus qui simpliciter virtus dicitur, non potest esse nisi voluntas, vel aliqua alia potentia prout est mota a voluntate. Unde prudentia est in intellectu secundum quod habet ordinem ad voluntatem ; ct similiter fortitudo et temperantia sunt in appetitu sensitivo, id est in irascibili ct concupiscibili, secundum quod sensitivus appetitus natus est moveri per appetitum rationalem. De his cf. 1-2, Quaest. 56, a. 5 et 4.

(2) Cave ne confundas peccatum habituale de quo nunc loquimur, cum habitibus vitiosis qui ex frequentatione actuum peccati generantur. Differt enim ab eis, quantum ad causam, et quantum ad essentiam, et quantum ad effectus. — *Quantum ad causaui,* quia peccatum habituale consequitur quemlibet actum peccati ; habitus vitiosus non causatur nisi ex repetitione peccatorum eiusdem speciei. *Quantum ad esientiam,* quia habitus vitiosus est quaedam physica dispositio in potentiis animae quae ad actum peccati concurrunt, subiectata; peccatum vero habituale nihil physicum in anima ponit, praeter gratiae privationem. *Quantum ad effectui,* quia peccatum habituale facit hominem damnationi obnoxium, dum e contra contingere potest ut nihil damnationis sit in eo qui adhuc multis habitibus vitiosis implicatur.

nem ad Deum finem ultimum, consideratur ut *culpa,* et prout tollit decorem animae debitum, consideratur ut *macula.* Uterque ergo respectus est singillatim declarandus; sit itaque primo:

THESIS IV.

Peccatum habituale, formali quidem significatione dicit permanentem actus peccaminosi reitatem, qua constituitur homo in statu aversionis a Deo ultimo fine; significatione vero materiali, in praesenti ordine naturae elevatae, dicit privationem gratiae sanctificantis, prout dependentem ab actu qui praecessit, et imputabiliter adhuc in esse perseverat.

Veritatem peccati habitualis multae auctoritates Sacrae Scripturae attestantur. Nam in Scripturis, « quaedam peccata di- « cuntur actualia..., alia vero habitualia, sive in modum habitus « inhaerentia. De actualibus loquitur Ioannes, in prima epi- « stola, c. 3. cum ait: *Omnis qui facit peccatum, non est ex « Deo.* De habitualibus autem, cum ait eodem loco : *Et scitis « quoniam in hoc ille apparuit, ut tollat peccata nostra,* quae sci- « licet adhuc in modum habitus in nobis manent. Item Isaias, « c. 17. cum inquit: *Hic est omnis fructus, ut tollatur pecca- « tum.* Item David, Psalm. 50: *Et a peccato meo munda me.* « Et denique omnia Scripturae testimonia quibus significatur « homo habere peccata personalia, vel mundari, liberari, aut « ablui ab illis tanquam adhuc in animo haerentibus, ad eius- « modi genus peccatorum accommodanda sunt. Nam actus « pravus, cum illico transeat, non tollitur postea vehit aliquid « animo haerens, sed peccatum in modum habitus manens. « Atqui hoc peccati genus est illud a quo quis vere norni- « natur et est peccator, etiam post peractum opus pravum » (1).

Nunc autem, ut eius quidditas declaretur, in primis considerandum est quod omnis actus peccati est gravis quaedam offensa Dei, tum quia est violatio legis eius, tum quia per ipsum praefertur creatura Deo. « Quicumque enim ait

(1) Gregorius de Valentia, Toni. 2, D. 6, q. 2, Puna. r.

« S. Thomas, de Verit., q. 28, a. 5, rem aliquam digniorem « indigniori postponit, iniuriam ei facit, ct tanto amplius, quanto « res est dignior. Quicumque autem in re temporali finem « sibi constituit, ex hoc ipso quantum ad affectum suum prae- ii ponit creaturam Creatori, diligens plus creaturam quam «Creatorem; finis enim est quod maxime diligitur». — Insuper considerare oportet quod omnis offensa, postquam transiit actu, reatu seu morali imputabilitate manet, donec vel offendens sufficientem obtulerit satisfactionem, vel certe ex parte offensi intercesserit gratuita iniuriae condonatio; id namque sensus communis dictat, id omnia iura velut inconcussum fundamentum habent. — Denique prae oculis habendum est quod cum de mortalibus peccatis agitur, *condigna* quidem satisfactio a puro homine nequaquam dari potest, uti nunc suppono ex dictis de convenientia incarnationis. Potest nihilominus dari satisfactio ad exstinctionem reatus *de congruo sufficiens;* et haec est perfecta contritio, in qua, etsi non condignitatis, at certe proportionalitatis aequalitas, respectu remissionis offensae, attenditur. Etenim aequalitas proportionalitatis tunc habetur, quando aequaliter se habet hoc ad illud, sicut aliud ad alterum ; atqui revera, sicut contritio perfecta se habet ad possibilitatem peccatoris, ita condonatio offensae se habet ad id quod decet Deum, quatenus peccator non potest amplius, et Deum non decet minus; non enim salva maneret divinae bonitatis ratio, si peccatori rectificanti se circa ultimum finem, seseque denuo convertenti ad Deum ut ad summum diligibile, adhuc imputaretur offensa peccati; et ideo solet dici quod contritio amore perfecta expellit ex natura rei culpae reitatem. Est etiam ct alia *retractatio imperfecta,* per quam scilicet abiicitur peccati affectus, nondum tamen ex motivo amoris Dei super omnia : quae etsi neque ex natura rei neque ex iure positivo per se sufficiens sit ad ablationem reatus, tollit tamen obicem impedientem ne per opus operatum, id est, per sacramentum tanquam Dei instrumentum, remissio perficiatur, ut suo loco apparebit. — Verum praeter haec, nulla est via, nulla possibilitas condonationis; et quamdiu condonatio non obtinetur, necesse est ut offensa in imputatione permaneat.

Quibus suppositis, dico: Si offensa peccati imputabiliter manet, oportet sane ut, dum permanet, constituat hominem in statu habitualis aversionis a Deo fine ultimo; quippe, esse reum aversionis a fine, et esse in statu bene se habendi ad finem per habitualem conversionem ad ipsum, duo contraria sunt quae nequeunt omnino stare simul, sed se invicem excludunt, ut constat. Transacto itaque actu peccati, relinquitur homo habitualiter a Deo aversus, quousque cesset actus imputatio, et in hoc ipso, si quis bene consideret, reponenda est formalis ratio culpae habitualis ; nam, si actio peccati consistit in actu transeunte avertendi se a Deo per voluntariam conversionem ad commutabile bonum, oportet profecto ut habituale peccatum nihil aliud sit quam status aversionis dependens ab eadem actione peccaminosa, secundum quod semper imputabilitate subsistit. Sic ergo assignatam habes formalem significationem nominis, cum de habituali culpa sermo est.

At vero, bene notavit S. Thomas, de Pot., Quaest. 9, a. 4, quod aliud est loqui de formali ratione alicuius nominis, aliud vero, de eo in quo talis ratio salvatur: sicut hoc nomen *persona,* formali quidem significatione universaliter importat distinctum subsistens in natura intellectuali; significatione vero, materiali, in divinis dicit relationem, quatenus in Deo nihil aliud praeter relationem potest esse distinctum. F.t aliquid simile contingit in praesenti. — Si enim loquamur de formali significatione huius nominis *habituale peccatum,* nonnisi una est, et semper eadem; verumtamen non in eodem verificatur, pro duplici hypothesi naturae purae vel elevatae. Nam certe, homo in praesenti ordine, non est habitualiter conversus ad finem suum, nisi per supematuralem habitum charitatis et gratiae; ergo non est ab eodem fine habitualiter aversus, nisi per hoc quod gratia et charitate privatur; ergo etiam in hac ipsa privatione peccatum habituale nunc consistat necesse est, quamvis non in ea seorsum accepta a voluntario actu a quo inducitur, quia, ut ait, S. Thomas in IΓ, D. 33, q. 2, a. 2, « privatio gratiae non habet rationem culet pae, sed poenae, *nisi in quantum ex voluntate est* ».

Quae igitur cum ita sint, statim liceat concludere, remissionem culpae consistere in duobus, quae sunt insepara-

bilker connexi: tum scilicet in hoc quod Deus condonat offensam, non amplius imputando illam, secundum illud Psalm. XXXI, 2: *Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum,* tum in hoc quod tollit aversionem, infundendo gratiam, iuxta illud ad Rom. III, 24: *Justificati gratis per gratiam ipsius.* Unde iterum S. Thomas, de λ'erit., q. 28. a. *6:* « Sicut ablatio « umbrae importat non solum remotionem tenebrae, sed remo- te tionem corporis impedientis (diffusionem luminis): ita re- ft missio culpae non solum importat ablationem absentiae gra- ce tiaè, sed ablationem impedimenti gratiae, quod erat ex actu « peccati praecedente, non ut actus ille non fuerit, quia hoc « est impossibile, sed ut propter illum influxus gratiae non «impediatur», in quantum scilicet a Deo non amplius homini imputatur.

SCHOLION

Nota hic diligenter quod *in praesenti ordine,* dupliciter contingit aliquem esse a Deo aversum: vel praecisivc in quantum per destitutionem gratiae et charitatis, non est conversus ad Deum finem supernaturalem : vel amplius, in quantum reus etiam exsistit conversionis ad finem contrarium ; et primo quidem modo, est tantum negative aversus, seu melius privative, alio vero modo, positive. Porro, aversio positiva consideratur in omni peccato personali, ut ex hactenus declaratis satis evidenter apparet; sed in originali non est, nec esse potest plus quam simplex aversio privativa.

Est enim considerandum, « quod primo homini in sua in- « stitutione datum fuerat divinitus quoddam supernaturale do- « num, scilicet originalis iustitia, per quam ratio subdebatur « Deo, et inferiores vires rationi, et corpus animae. Hoc au- « tem donum non fuerat datum primo homini, ut singulari per- « sonae tantum, sed ut cuidam principio totius humanae na- « turae, ut scilicet ab eo per originem derivaretur ad poste- «ros: hoc autem donum acceptum primus homo per liberum « arbitrium peccans amisit eo tenore, quo sibi datum fuerat, « scilicet pro se et pro tota sua posteritate. Defectus ergo hu- « lus doni totam eius posteritatem consequitur, et sic iste de-

« fectus co modo traducitur in posteros, quo modo traducitur « humana natura, quae quidem traducitur, non quidem secun- « dum se totam, sed secundum aliquam sui partem, scilicet secun- « dum carnem cui Deus animam infundit, e: sic, sicut anima « divinitus infusa pertinet ad naturam humanam ab Adam deriva- « tam propter carnem cui coniungitur, ita et defectus praedictus « pertinet ad animam propter carnem qua ab Adam propagatur « sicut ab activo principio... Si ergo consideretur iste defectus « hoc modo per originem in istum hominem derivatus, secundum « quod iste homo est quaedam persona singularis, sic huius- « modi defectus non potest habere rationem culpae, ad cuius « rationem requiritur quod sit voluntaria. Sed si consideretur « iste homo generatus sicut quoddam membrum totius hu- « manae naturae a primo parente propagatae, ac si omnes « homines essent unus homo, sic habet rationem culpae pro- « pter voluntarium cius principium, quod est peccatum primi « parentis: sicut si dicamus quod motus manus ad homici- « dium perpetrandum, secundum quod manus per se consi- « deratur, non habet rationem culpae, quia manus de neces- « sitate movetur ab alio ; si autem consideretur ut est pars « totius hominis qui voluntate agit, sic habet rationem culpae, « quia sic est voluntarius. Sicut ergo homicidium non dicitur « culpa manus, sed culpa totius hominis, ita huiusmodi de- « fectus non dicitur esse peccatum personale, sed *peccatum « lotius naturae, nec ad personam pertinet, nisi in quantum na- « tura in/icil personam* » (1). Nunc igitur, si peccatum origi- nale est peccatum afficiens immediate naturam, et nonnisi ea mediante, personam: statim consequitur, nullam aliam aver- sionem in eo importari, praeter eam quae in natura qua tali esse po'.est. Iam vero, natura in quantum huiusmodi, non es: capax aversionis *positivae* a Deo fine ultimo, cum in principiis naturae nihil esse possit ordinans eam ad finem contrarium; invenitur tamen destituta dono gratuito quo ad Deum super- naturaliter attingendum et possidendum, fuerat ab initio eve- cta. Quare non potuit transire peccatum Adac ad posteros, sub ratione conversionis ad finem pravum, sed pure et sim-

(1) S. Thom., de Malo, Quaest. 4, a. 1.

pliciter, sub ratione voluntarii recessus ab ordine supcrnaturalis justitiae in qua primitus condita natura exstiterat; sic enim et non aliter, ipsi naturae imputabile est, usquedum in unoquoque nostrum regeneratione purgetur (i).

Vide ergo differentiam inter reatum peccati personalis, et peccatum originale. Et personale quidem peccatum bene concipitur, quocumque naturae humanae statu praesupposito; sive enim sit homo ad supernaturalia elevatus, sive in puris naturalibus institutus, semper potest unusquisque proprio actu SCSC a Deo ita avertere, ut vel signate vel exercite in bono commutabili ultimum sibi finem constituat; unde ex diversitate status minime immutari potest formalis ratio reatus culpae actualis, tametsi, materialiter loquendo, non in eodem verilicaretur, sicut iam in thesi dictum est. — At vero, peccatum originale nequit omnino concipi, seclusa hypothesi supernacuralis rectitudinis qua fuit de facto humana natura a Deo primitus aucta; est enim essentialiter, originalis et gratuitae iustitiae destitutio, dependens a voluntario actu protoparentis, non in quantum fuit haec persona singularis, sed in quantum era" fons et principium naturae, aut cum supernatural! sanctitatis rectitudine propagandae, si fidelis permansisset, aut cum illius privatione, si secus.

Haec itaque dicta sint ut reatum culpae mortalis, in originali et actuali peccato, non secundum univocitatem intelligas sed secundum analogiam. Licet enim utrobique habeatur privatio gratiae sanctificantis, tollens conversionem ad Deum finem· supernaturalem, non tamen utrobique eadem exsistit privationis ratio: hic, reitas simplicis recessus ab ordine gratuitae iustitiae, ex capite naturae in omnia eius membra descendens; illic vero, personalis rei.-as positivae adhaesionis ad creaturam tamquam ad finem supremum, postposito Deo. Porro haec est radicatis differentia, ex qua omnes aliae derivantur, quoad utriusque peccati sequelas et effectus, ut suis locis pro nara occasione videbitur.

Cavendum igitur quam maxime est ne in reatu culpae generarim accepto, sola consideretur gratiae privatio, sed per

(O Cf. S. Thom., de Malo. q. j, a. 2. et de Vcrit., q. 24, a. 12, ad 2'*ni.

prius attendenda ratio privationis, quae in aliqua actus voluntarii imputabilitate consistit. Alias, non solum nulla remaneret distinctio inter originalis et actualis peccati reatum, verum etiam, (quod absit), in ipso ordine peccati personalis, impossibile esset reatus multiplicari, aut reatum unum alio graviorem existere; quippe privatio gratiae *secundum se,* nonnisi una est, nec maior in uno, nec minor in altero. Nunc autem, si gratiae destitutio rationem culpae non habet nisi in sua connexione cum voluntariis actibus imputabiliter perstantibus, apparet quomodo ex hac parte reatus peccatorum, tam numero quam, gravitate distinguantur. — Et idem proportionaliter sentiendum est quoad maculam peccati, de qua sit sequens propositio.

THESIS V.

Macula peccati est re idem cum culpa habituali, sed ratione differt, et ideo dupliciter potest peccatum auferri, vel per modum ablutionis maculae, ut fit in baptismo, vel per modum remissionis culpae, ut in sacramento Poenitentiae.

Peccatorum maculas omnes fere paginae Scripturae commemorant. Nam, Ezech. XXXVI, 25, de futuro baptismo Novae Legis dicitur: *Effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.* Et Isai. IV, 4: *Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion.* Et iterum, losue XXII, 17: *An parum vobis est quod peccatis in Beelphegor, et usque in praesentem diem macula huius sceleris in vobis permanet?* — Ratio etiam apud S. Thomam in praesenti, evidens est. Nam sicut macula in corporalibus proprie dicitur, quando aliquod corpus nitidum perdit suum nitorem ex alterius corporis contactu: ita sane in spiritualibus dicetur metaphorice, quando anima decorem gratiae amittit ex spirituali velut conglutinatione ad commutabile bonum, cui per amorem inhaesit inordinate. Recte igitur et convenienter, privatio nitoris gratiae, in ordine ad suam causam quae est actus peccati, macula nominatur.

Atque hinc etiam evidenter apparet quomodo macula et culpa habitualis sin: re omnino idem; quod autem formalitate

•differant, non minus perspicuum est. Ratio enim culpae semper accipitur per respectum ad Deum, in quantum culpa ponit voluntariam aversionem ab ultimo fine; et ratio maculae accipitur per respectum ad subiectum, in quantum macula debitum decorem ab anima aufert. Et ideo, sicut iam supra dictum est, eadem gratiae privatio subit aliam atque aliam denominationem, secundum quod consideratur uno modo, ut detrimentum nitoris proveniens ex spirituali contactu obiecti moraliter mali, vel alio modo, ut habitualis separatio a Deo opposita unioni charitatis (i).

Porro, si macula et culpa sunt idem realiter, constat quod macula auferri nequit, quin eo ipso auferatur et culpa, vel viceversa. Sed si sunt ratione distincta, duplici modo iustificatio impii potest signo sacramentali significari, quatenus sacramentum vel significat directe emundationem a maculis, vel significat directe solutionem a vinculo culpae: hoc in Poenitentia, illud in Baptismo. Nam forma baptismi est: *ego te baptizo,* id est, te abluo a maculis; sed forma Poenitentiae est: *ego te absolvo a peccatis tuis,* id est, ego iudex dico sive facio ius, secundum quod debitum est ut pro reo innocens habearis, adeoque, ut a morali ligamine imputationis peccatorum quo erga Deum uras obstrictus, liber exsistas. Et haec animadversio maximi momenti est ad distinctionem utriusque sacramenti intelligendam, uti suo loco ostendetur; in praesenti enim sufficiat innuisse.

Quaest. LXXXVII.

DE REATU POENAE

Deinde considerandum est de reatu poenae, qui nihil aliud est quam obligatio ad poenam, ut habetur in II, D. 42, q. 1, a. 2. Ad rectam autem dicendorum intelligentiam, necesse est aliqua praemittere de poena in genere, et de variis poenarum generibus.

i. De ratione poenae in generali.- Sciendum in primis est quod in rebus voluntariis, malum poenae condividitur

(1) Cf. Greg. de Valentia, ubi supra, Q.· 16, l'unct. unie.

contra malum culpae, et ita quidem condividitur, ut *secundum praesentem Providentiae ordinem* (i), quidquid in rationali creatura mali rationem habet, vel culpa sit, vel poena. « Habet enim hoc traditio fidei, ait S. Thomas dc Malo, q. i, « a. 4, quod nullum nocumentum creatura rationalis potuisset « incurrere, neque quantum ad animam, neque quantum ad « corpus, neque quantum ad aliqua exteriora, nisi peccato « praecedente, vel in persona, vel saltem in natura... Et pari « ratione in angelis, et sic omne malum rationalis creaturae, « vel sub culpa, vel sub poena (de facto) continetur ».

Differentia autem inter poenam et culpam est triplex, ut passim docet S. Doctor. Nam primo, culpa est prior poena, ut poenae inductiva; poena vero est posterior culpa, ut per ipsam inducta. — Secundo, culpa rationem habet voluntarii, poena autem est contra voluntatem ; voluntatem dico vel actualem, sicut cum quis scienter sustinet aliquod nocumentum, vel habitualem, sicut cum alicui ignoranti subtrahitur aliquod bonum, de quo doleret, si sciret. — Tertio demum, culpa importat deviationem ab ultimo fine humanae vitae, prout a voluntario agente est; poena vero importat corruptionem proprii ac privati boni eius qui peccat, prout in invito patiente est.

Itaque, dum culpa opponitur bono honesto, poena opponitur bono delectabili, ac per hoc, generaliter definiri potest: *Ablatio seu privatio boni delectabilis, quam ratione culpae, contra*

(1) Atqui praesens Providentiae ordo non est ordo debitus conditioni nostrae; quod quidem serio considerandum est contra aliquos adeo praesumentes dc iuribus creaturae adversus Deum, ut existiment iniustum esse, si creatura patiatur, secluso peccato : quo vix absurdius aliquid cogitare est. Deus enim nihil debet creaturae, et creatura nullum ius habet adversus Deum ; si quid ergo creaturae debitum dicitur, in tantum dicitur debitum, in quantum Deus suae sapientiae et bonitati debet ut creaturae aliquid conterat. Porro ordo sapientiae ct bonitatis divinae minime exigit ut creatura ponatur in statu praetentaturali ; aliunde vero impassibilitas est praeternaturalis creaturae, praesertim corporali, cum ipsa ex suis principiis propriis sit malo physico obnoxia. Ne ergo ex sensibilitate vel imaginatione res metiaris, sed magis ex ratione. — Verum, ad factum quod attinet, per revelationem accepimus, tantam fuisse liberalitatem Dei erga creaturas rationales ut in eo statu eas condiderit in quo, si non peccassem, nihil mali paterentur. Hoc igitur sensu dicendum est, malum earum, vel sub culpa, vel sub poena contineri.

naturalem appetitum suae voluntatis, creatura rationalis patitur. Dixi, contra naturalem appetitum voluntatis, quia dupliciter consideratur voluntas, vel ut natura, vel ut ratio; porro ad rationem poenae sufficit ut sit contra voluntatem ut naturam, etsi forte consentiat voluntas ut ratio, sicut cum in recompensationem culpae praeteritae aliquis sibi poenam spontaneus assumit, vel etiam a Deo illatam patienter sustinet (1). Utroque tamen modo, quantum tollitur de involuntario, tantum adimitur de poenalitate.

2. De poena concomitante, et poena inflicta. — Cum igitur culpa de sui ratione sit voluntaria deviatio a fine universi, poena vero importet detrimentum quo quis invitus suo proprio bono privatur: impossibile sane est ut idem secundum idem, sit poena simul et culpa, quia idem secundum idem non potest esse voluntarium et contra voluntatem, neque etiam idem secundum idem privat ordinem finis universi et tollit privatum bonum peccatoris. Sed secundum diversa, nihil prohibet quominus idem sit poena et culpa, sicut nihil impedit quin idem, sub alia atque alia consideratione, et simpliciter voluntarium existât, et simul involuntarium secundum quid 12). A fortiori, minime repugnat quin culpa secum ipsa poenam concomitanter afferat; imo vero in peccantibus necesse est id evenire. Et re quidem vera, fieri omnino nequit ut quis tendat in commutabile bonum tanquam in finem ultimum, quin incurrat in seipso deformitatem et privationem perfectionis sibi maxime debitae ; haec autem deordinatio ha-

(1) « Aliquid dicitur voluntarium dupliciter. Uno modo, voluntate ab« soluta, ct sic nulla poena est voluntaria, quia ex hoc est ratio poenae, « quod voluntati contrariatur. Alio modo dicitur aliquid voluntarium vo« hintate conditionata, sicut ustio est voluntaria propter sanitatem conse'l quondam, et sic aliqua poena potest esse voluntaria dupliciter. Uno modo, « quia per poenam aliquod bonum acquirimus, et sic ipsa voluntas assumit K poenam aliquam, ut patet in satisfactione, vel etiam quia ille libenter eam « accipit, et non vellet eam non esse, sicut accidi: in martyrio. Alio modo, « quia quamvis per poenam nullum bonum nobis accrescat, tamen sine α poena ad bonum pervenire non possumus, sicut patet de morte naturali, •i c: tunc voluntas non assumit poenam, et vellet ea liberari, sed eam sup« portat, et quantum ad hoc voluntaria dicitur ». S. Thom., in IV, D. 2J, q. i, a. I, q. 4.

(2) S. Thom., 1-2, Q, 6, a. 6.

bet omnes poenae conditiones, tum quia privat propriam animae rectitudinem quae est unicuique delectabilis, tum quia etsi indirecte simpliciter voluntaria, semper tamen est involuntaria secundum quid; si enim peccator posset frui bono quod concupiscit, non incurrendo illam, profecto illam non vellet. Et simili modo, omnes passionum anxietates sunt in peccantibus contra naturalem tendentiam voluntatis eorum; nam iracundus eligit sic insurgere in punitionem alterius, ut ipse ex hoc nullam molestiam, nullum laborem pateretur; unde cum in ista incidit, poenale ei est, idemque dic de conscientiae remorsu, aliisque eiusmodi. Haec itaque sunt, quae vocantur poena peccati *concomitans;* de qua intelligitur clamor impiorum in novissimo die, Sap. V, 7. « Lassati sumus in «via iniquitatis et perditionis, ambulavimus vias diilici- « les » (1).

Sed ab hac poena concomitante distingui debet poena quae est ab extrinseco, utpote a vindice Deo *inflicta,* iux:a illud S. Thomae, in II, D. 27, q. i, a. 5: « Culpae redditur « duplex poena: una quae concomitatur ipsam culpam, ut « conscientiae remorsus et huiusmodi, secundum quod Au- « gustinus dicit l. 1 Confess., c. 12, quod inordinatus ani- « mus sibi ipsi est poena; alia quae infligitur a iudice Deo « vel homine». Et omnis ratio differentiae inde est repetenda, quod poenae concomitantis sufficiens causa est peccatum, non modo meritoria, verum etiam effectiva et quasi exsecutiva; poenae vero inflictae causa efficiens non est nisi Deus, large nunc sumendo rationem effectionis, prout se extendit etiam ad eas privationes quarum aliquis est auctor, non quidem agendo, sed potius non agendo.

(1) Hae viae sunt difficiliores, id est, anxietatibus omnis generis magis refertae, quam viae iustoruui in hoc mundo. Dicit alicubi Philosophus quod delectatio perficit operationem sicut pulchritudo iuventutem; est enim sicut quidam decor operationis, ipsa delectatio; quo fit ut beatitudo in sua essentia nihil aliud sit quam operatio perfectissima circa obiectum altissimum, cui annexa est delectatio summa ut connaturaiis proprietas. Quare, cum eadem sit contrariorum ratio, sicut delectationis puritas perfectioni operationis proportionatur, ita anxietas ct perturbatio inordinationi cius; non enim frustra homo ab ordine sui veri finis, etiam nunc se subtrahit, et propter hoc dicent impii in inferno: *Ambulavimus via; difficiles!*

Hinc vides, privationem gratiae, sub alio ct alio respectu pertinere tum ad culpam habitualem, tum ad poenam concomitantem, tum ad poenam inflictam. Nam secundum quod accipitur ut verificans in praesenti ordine rationem aversionis a tine qui Deus est, sic est constitutiva culpae habitualis, omnia intelligendo iuxta praemissa in quaestione praecedenti. Rursus, secundum quod in eodem praesenti ordine vérifient rationem inquinamenti quod actus peccati imputabiliter perseverans ponit in anima, sic est poena concomitans. At vero, considerata absolute, prout est physica destitutio radicalis principii supernaturalis bcatitudinis, sic non habet causam nisi eum solum, a cuius physico influxu pendet gratiae infusio et conservatio, et pro tanto, ad poenam inflictam pertinere dicenda est.

Haec igitur de poena concomitante ct inflicta generaliter dicta sint; in quo solum restat observandum quod, ubi de *rectlu poenae* agitur, prior illa omittitur, et sola considerari debet haec posterior.

3. **De poena quae infligitur in remedium salutis, et ea quae est ex pura iustitia in vindictam violationis ordinis.** — Ulterius nunc considerandum venit, quod poena inflicta dupliciter considerari potest: vel ut denuntiata seu comminata, vel ut actu illata seu inferenda. Et siquidem sumatur ut comminata, sic semper medicinalis est, utpote habens pro fine retractionem hominum a peccato, iuxta illud Psalmi LIX. 6: « Dedisti metuentibus te significationem, ut fugiant a facie arcus, ut liberentur dilecti tui » (1). Si autem

(i) Sensus est : *Dedisti metuentibus te significationem,* sive denuntiationem et comminationem poenarum aeternarum, ut a peccato abstinentes *fugiant a facie arcus,* hoc est, a poenis peccatoribus praeparatis, ct *liberentur* atque in aeternam beatitudinem recipiantur *dilecti tui.* Sicut si dux volens auferre militibus vclleitatem abeundi retro, et compellere eos ad victoriam, publicaret sc posuisse in posterioribus exercitus, qui in ore gladii percutiant fugientes. Et sic verum est quod poena qua denuntiata, semper est in bonum rationalis creaturae, ut scilicet, saltem nictu compellatur tendere in veram beatitudinem, quam alias, in tenebris huius vitae constituta et fascinatione nugacitatis decepta, negligeret. Et sic etiam verum est quod nemo regulariter perveniret in caelum, si non esset infernus denuntiatus, quia non amplius foret locus *initio sapientiae,* quod est timor Domini.

sumatur ut actu illata, sic non semper est medicina iis qui eam subeunt, sicut patet evidenter de poenis quae inferuntur post mortem.

Sumendo igitur poenam inflictam prout actu illatam vel inferendam, dividitur in eam quae est in remedium salutare (sive eius qui punitur, sive etiam aliorum), et eam quae est pure in vindictam violationis ordinis iustitiac. — Ad primum genus pertinent poenae vitae praesentis; de quibus tamen nihil taxatum invenitur in Dei Providentia, hoc sensu scilicet, quod nec infallibiliter consequuntur culpas, nec eisdem certa lege commensurantur; quin imo, saepe saepius a maximis peccatoribus absunt, cum maior punitio sit non puniri hoc genere poenae, quam puniri ii). Hinc, de iniquis dicitur lob. XXI, 7: *Impii vivunt, sublevati sunt, conforlaiique deliciis.* Et Habac. I, 13 : *Quare respicis super iniqua agentes, et taces, devorante impio iustiorem se?* Et Psalm. LXXII, 5: *Quia gelavi super iniquos, pacem peccatorum videns... ; in labore hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur, ideo tenuit eos superbia.* — Ad secundum autem genus pertinent poenae luturae, quae non ex Dei misericordia, sed ex sola iustitia procedunt, ct ideo rigorose commensurantur culpis, cum venerit dies Domini, in quo unicuique a iustO iudice retribuetur secundum opera sua. Atqui iterum, illae solae sunt, quae considerari debent in praesenti; nam per reatum poenae intelligitur obligatio ad poenam infallibiliter taxatam iuxta culpae quantitatem, ct haec est poena venturi aevi.

4. **De poena inflicta futuri saeculi, prout in poenam damni, et poenam sensus dividitur.** — Utriusque ratio distinctiva tripliciter assignata invenitur a S. Thoma: vel scilicet per respectum ad Deum a quo poena infligitur, vel per respectum ad subiectum cui infligitur, vel denique per respectum ad culpam propter quam infligitur.

Per respectum ad Deum qui infert poenam, sic ad poenam damni pertinet omnis poena, cuius Deus est auctor per simplicem subtractionem influxus ; ad poenam vero

(i) Nam ct medici austeras potiones propinant infirmis, ut conferant sanitatem.

sensus, ea cuius est auctor per actionem etiam positivam: « Quaedam est *poena damni* ut subtractio gratiae et hu- « iusmodi, et harum poenarum Deus causa est, non quidem « agendo aliquid, sed potius non agendo : ex eo enim quod « Deus gratiam non influit, consequitur in isto gratiae pri- « vatio. Quaedam vero *poena sensus* est, quae per aliquam «actionem infligitur, et huius, etiam agendo, Deus est au- « ctor » (i). — Per respectum autem ad subiectum cui poena infertur, sic *poena damni* est omnis poena formaliter consistens in simplici privatione, *poena vero sensas* ea quae consistit in cruciatu positivo. Unde S. Thomas (2), poenam sensus removens a pueris in solo originali decedentibus, excludit ab eis illud omne cui proprie convenit nomen tormenti, supplicii, cruciatus, vel gehennae; imo articulo sequenti, expresse refert ad poenam sensus, afflictionem quae alias, ex privatione visionis Dei consequitur: « Nulla, inquit, ratio videtur esse, « quare subtrahatur eis (pueris) exterior poena sensus, si at- « tribuitur eis interior afflictio quae est multo magis poenalis, « et magis opponitur mitissimae poenae quam Augustinus «eis attribuit». — Denique, per respectum ad culpam pro qua poena infertur, sic poena sensus illa est quae respondet conversioni ad commutabile bonum, poena vero damni, illa quae respondet aversioni ab incommutabili bono : « Ex parte « igitur aversionis respondet peccato *poena damni,* quae etiam «est infinita: est enim amissio infiniti boni, scilicet Dei. Ex « parte autem inordinatae conversionis respondet ei *poena « sensus* quae etiam est finita » (3).

Quibus suppositis, facile possunt ad concordiam redigi varia dicta Doctorum; potest etiam videri, quis sit aptior modus loquendi, ut claritati consulatur. Equidem iuxta omnes privatio gloriae secundum se, ad poenam damni exclusive pertinere dicenda est, quacumque consideratione facta: et similiter gehenna ignis, ad poenam sensus. Unde non occurrit dubium nisi de afflictione maxima, quae oritur ex privatione visionis Dei, in iis qui personaliter peccaverunt, et in termino

(1) S. Thom., in II, D. 57, q. 5, a. 1, in corp.
(2) Dc Malo, Q. 5, a. 2.
(j) S. Thom., hic, a. 4, in corp.

viae iam constituti, sciunt se ad gloriam caelestem advocatos, sua maxima culpa a tanto bono excludi. Sed dicendum quod sub alia et alia consideratione, modo ad poenam damni, modo ad poenam sensus recte reducitur. Si enim attendas divisionem poenae sensus et poenae damni, per respectum ad subiectum, (prout scilicet ponit in eo, vel puram privationem, vel dolorem positivum): sic evidens est quod praedicta afflictio ad poenam sensus est referenda (i). Si autem divisio attendatur per respectum ad Deum inflictorem poenae, vel ad culpam pro qua poena infligitur: sic e contra, referri debet ad poenam damni, ut naturalis sequela eius. Non enim positiva actione punitiva infert Deus afflictionem hanc, sed ipsa ad subtractionem beatitudinis propter personales culpas sponte sua consequitur; et simili modo, in taxatione poenae pro aversione a Deo, non seiungitur privatio ab annexa afflictione, sed per modum unius iure meritoque utrumque sumitur. Nunc vero observa quod modus loquendi *plerutnqiit* conformis est huic posteriori considerationi; nam cum poena damni nominatur, gencratim consignificari solet et interior afflictio privationem beatitudinis consequens, ita ut ex parte poenae sensus, sola se teneat gehenna ignis. Verumtamen, si sermo sit de iis qui decedunt in originali absque reatu peccatorum personalium, poena damni nihil aliud importat quam puram privationem, eo quod pro originali peccato nulla est poena positiva in futura vita (2). Vide ergo, quomodo ex subiecra materia amplitudo sensus sit semper determinanda.

(1) « Poena sensus, inquit S. Thomas, de Malo, q. j, a. 2, in corp., « opponitur integritati naturae et bonae eius habitudini n. Atqui affiictio quaelibet, undecumque orta, privat bonam naturae habitudinem, ut constat. Ergo, ex hac parte, dolor ortus ex privatione supcrnaturalis beatitudinis, pertinere dicendus est ad poenam sensus.

(2) Ratio est quia peccatum originale est voluntarium voluntate capitis a quo communis natura propagata est, non vero voluntate huius personae quae naturam habet ab Adamo propagatam. Sicut autem culpa, ita ct poena, quae debet proportionalitcr culpae respondere ; et ideo, peccato originali debetur poena directe afficiens naturam qua talem, non vero naturam ut individuatam in hac persona, quae voluntate sua nihil contulit ad peccatum. — lani vero, omnis poena quae per inflictionem alicuius contrarii infertur, immediate afficit personam, qua haec singularis persona est, sicut cum quis flagellatur, vel occiditur, vel in ignem mittitur, etc. Tunc enim

Ultimo animadvertendum occurrit quod in purgatorio, dilatio gloriae non habet *simpliciter* rationem poenae damni, quandoquidem anima ibi possidet gloriam in radice inamissibilis gratiae, necnon et in exspectatione quam scit absolute certam atque infrustrabilem. Est tamen dilatio ista maxime poenalis, quia etsi in hac vita carentia visionis Dei non sit privatio veri nominis, (nam, ut dicitur l. 3. c. Cent., c. 144, privatio alicuius non est, nisi quando natum est haberi, non enim catulus mox natus dicitur visu privatus): at certe, statim post finem vitae, talis efficitur, et ex tunc, annexam habet punitivam afflictionem. Verum in infinitum distat a poena damnatorum (1), cui soli nomen damni attribuere solent: et hoc debuit convenienter hic notari, ne forte ex confusione nominum sequatur aliquando confusio conceptuum. Nunc autem post notiones praeambulas, ad ipsam doctrinae expositionem accedamus oportet. Hinc:

non est privatio veluti inhaerens communi naturae quam ipse a progenitoribus accepit, sed aliquid directe afficiens individuum in quantum huiusmodi. Qpaproptcr poena peccato originali debita, non est nisi subtractio originalium donorum gratiae. — In tantum igitur afflictiones positivae pertinent ad poenam originalis peccati, in quantum sunt naturales sequelae huius subtractionis. Atqui afflictiones positivae naturaliter consequentes originalis iustitiac subtractionem, non sunt, neque esse possunt nisi in statu huius vitae. Sunt, inquam, in statu huius vitae, quia remoto freno quo impediebatur naturalis corruptibilitas, sponte sua enascuntur omnia quae nunc patimur. At vero in futura vita, corruptibilitas ex natura rei amplius non est: afflictio nutem et tristitia interior ex privatione supematuralis beatitudinis, nequaquam esse potest in iis qui illam non cognoscunt, et aliunde frauntur bonis quae per naturam habent, quales illi sunt qui decedunt in solo originali. Relinquitur ergo quod poena damni in eis, condividatur ab omni tormento positivo. — Cf. de Malo, q. 5, a. 3.

(1) In inferno nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat, nec aliquid tollitur de ratione poenae, quia damnati utpote voluntatem habentes obstinatam in malo, justitiae Dei totaliter repugnant. — Ast in purgatorio adest charitas, imo charitas confirmata, quae nec potest amitti, nec iam compatitur motum aut affectum ullum qui praeter rectum ordinem exsistat. Quapropter purgantes animae consentiunt poenis suis, sicut et Dei iustitiac quae poenas ordinat ; porro, ut supra habitum est, quantum adimitur dc involuntario, tantum tollitur de poenalitate.

THESIS VI.

(Art. i).

Omne peccatum inducit reatum poenae proportionatae pro futura vita in foro Dei.

Haec est fundamentalis assertio, cuius sensum recte assequaris oportet; non enim dicitur omne peccatum in praesenti vita commissum, fore de facto puniendum in futura; contingit enim peccatum hic remitti, et quantum ad culpam et quantum ad poenam. Sed asseritur semper induci reatum, id est ligationem ad poenam alterius vitae, sive postea reatus ille ante mortem solvatur, sive non.

Hoc igitur sensu, assertio est valde obvia, tam in Scripturis, quam in doctrina Sanctorum. Inter alia autem revelationis testimonia, ponderandum est verbum Domini, Matth. XII, 36: « Dico autem vobis quoniam omne verbum otiosum quod « locuti fuerint homines, redden: rationem de eo in die iudi- «cii» (1). Nam de eo solo reddetur ratio in futuro iudicio, de quo est poena taxata in foro Dei. Sed in futuro iudicio rationem reddent homines, etiam de verbo otioso, hoc est de omni actu qui, ex suo genere omnino indifferens, tantummodo iusta necessitate caruit, vel pia utilitate: et hoc est mi-

(1) Vix potest aliquid inveniri, quo fundamentale principium moralitatis magis illustretur ; hinc enim habemus quod *tutam otiosum* est quoddani malum morale; nunc autem iure inquiritur quidnam verbo otioso inesse possit, unde ci mali moralis ratio conveniat? Et nihil aliud occurrit, nisi irreferibilitas in finem ; quippe *otiosum* idem est ac, extra ordinem finis, (quod redundat, et non est ad rem). Sed quis tandem ille est finis, cuius respectu verbum dici potest otiosum, ct quia otiosum, ideo deordlnatum ac punibile? Non certe ipse homo, cui si verbum dicere lubet, per hoc ipsum implet beneplacitum suum, ct in hoc ordine nihil otiosum facit. Neque etiam alius finis a quo homo se toto non dependeat; nec tu, nec ille, nec creatura qualiscumque ; nam etiamsi respectu tui, vel illius, vel cuiuslibet creaturae, otietur verbum meum, quaeso te, quis adeo desipiet ut dicat ipsum esse hoc titulo inordinatum ? Non enim constituor ego sub ordine tuo, nec tu sub meo; unde nihil est deordinationis, si nec actio tua ad me tendit, nec mea ad tc. Ergo unus solus finis est, cuius respectu aliquid intclligitur ex ipsa sua otiositate malum ; ille, inquam, finis ad quem omnes meas actiones referre teneor, et iste est Deus, totius moralitatis principium et terminus.

nimutn quid in ordine peccatorum. Ergo a fortiori, reatus poenae inducitur per quamlibet aliam culpam, nihilque excipitur a generalitate verborum Apostoli, Rom. II, 9: « Tri« bulatio et angustia in omnem animam hominis operantis ma« lum, ludaci primum et Graeci ».

Ratio etiam intrinseca est in aperto, nam lex de sui ratione habet vim coercidvam; coercitio autem legis est per timorem poenae; requiritur ergo ut lex poena proportionata sanciatur. Sed lex Dei prohibet omne peccatum; ergo omne peccatum inducit in foro Dei reatum poenae; non autem pro praesenti vita, ut consta: ex praemissis (1); ergo pro futura, in qua unicuique iuxta opera sua a iusto iudice retribuitur. — Accedit et argumentum S. Thomae in praesenti. Videmus enim hoc esse in natura rerum, ut quisquis insurgit contra ordinem aliquem, a principe huius ordinis deprimatur. Ergo omnis qui insurgit contra ordinem iustitiae, deprimi debet ab eo qui huius ordinis princeps exsistit, contrahendo scilicet reatum poenae in iudicio eius. Sed omnis peccans agit contra iustitiae ordinem, cuius princeps est Deus; ergo sequitur eadem conclusio, in qua, cum non occurrat specialis obscuritas, statim ad ampliores quasdam determinationes veniendum est, ut in thesi sequenti.

THESIS VII.

(Art. 5-5).

Omne et solum peccatum mortale per se inducit reatum poenae aeternae, quae etiam est duplex: poena quidem damni respondens inordinationi aversionis a vero ultimo fine, et poena sensus respondens inordinationi conversionis ad indebitum finem. Porro aeternae punitionis ultima ratio est aeterna permanentia moralis inordinationis in humana voluntate, quae post mortem non est amplius flectibilis circa ultimum finem, sed in eo fine cui in instanti mortis adhaerebat, immobiliter ac necessario ex rei natura obfirmatur.

Iterum distingue reatum poenae a punitione ipsa, quia potest incurri reatus, quin sequatur punitio, si forte reatus solvatur, antequam veniat tempus luendi poenam. Hinc duplex

(1) Vide supra pag. 74.

pars in thesi iure merkoque distinguitur; et primo agendum de ipso reatu quem *ex sese* et *suapte vi* peccatum inducit, considerando poenam peccati, tam quoad durationem, quam quoad quidditatem.

§ >.

Quod omne mortale peccatum inducat reatum aeternae poenae damni, indubia Sacrae Scripturae testimonia attestantur. Legitur enim in i Cor. VI, 9: *Neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles.... regnum Dei possidebunt.* Ergo quisquis, elapso tempore viae (quod solum iuxta Scripturas, assignatur poenitentiae et remissioni peccatorum), reus invenitur alicuius e supradictis sceleribus, ita ut fornicarius vel adulter vere nominetur et sit (1): iste absolute et in perpetuum a regno Dei manet exclusus, ideoque aeterna poena damni punitur per privationem beatitudinis caelestis. Porro huius poenae reatus non incurritur, ut constat, quando homo moritur, sed quando peccat; post mortem enim incipit tantum inamovibiliter persistere, et ad exsecutionem perduci. Peccatum itaque semper efficit hominem reum aeternae poenae damni, tametsi toto tempore quo vita praesens agitur, reatus ille, simul cum culpa quam consequitur, possit auferri. — Et eodem modo ratiocinaberis circa illud Evangelii, Matth. XXIV, 41: *Tunc dicet ei his qui a sinistris erunt: Discedite a me, maledicti.* Quid est enim excludi a consortio Christi regis gloriae, in illa regeneratione et novo natali totius universi, nisi longe fieri ab ea lerusalem, ubi es: haereditas filiorum in visione Dei? Iterum ergo inculcatur poena damni, cuius reatum incurrit quisquis malus efficitur per voluntariam a Deo aversionem, et, quantum est ex vi huius aversionis, debe: habere locum inter eos qui a sinistris erunt. —- Item, Apoc. XXI-XXII, describens loannes regnum in quo Sancti Deo fruuntur, munditiam absolutam aeternae illius civitatis multis prosequitur: ubique aurum mundum simile vitro mundo, ubique plateae nitidissima luce resplendent, nec

(1) Nota hic, quod de aliis mortalibus peccatis eadem evidenter ratio est.

sine sacro quodam terrore cogitari potest, quanta sit puritas requisita ut quis ambulet per fulgentes vias, et vel appropiet ad muros, quorum singuli lapides margaritae sunt; quare ab hoc paradiso gloriae vox egreditur dicens: *Foris canes, et venefici, et impudici, et homicidae, et idolis servientes, et omnis qui amat et facit mendacium.* In quo iterum atque iterum denuntiatur peccatoribus finalis et definitiva a beatitudine exclusio; unde eadem conclusio sequitur ac supra.

Reatum quoque aeternae poenae sensus notissimae auctoritates nos edocent. Dicitur enim, Marc. IX, 42: *Ft si scandalizaverit te manus tua, abscide illam; bonum est tibi debilem introire in vitam, quam duas manus habentem ire... in ignem inexstinguibilem.* Sed nulla esset haec consequentia, si mortale peccatum, cuius occasio vel causa hic removeri iubetur, non faceret hominem reum gehennae ignis perpetui. Dicitur etiam Matth. XXV, 41 : *Discedite a me in ignem aeternum;* et infra: *Ibunt hi in supplicium aeternum;* et Isaiae ultimo: *Ignis eorum non exstinguetur;* et Apoc. XIV, ii: *Et fumus tormentorum eorum ascendet in saecula saeculorum.* De quibus grandis nobis sermo esse deberet, si occurreret necessitas demonstrandi proprietatem verborum Scripturae quoad ignem inferni, vel etiam declarandi qua ratione ignis torqueat animas et spiritus angelicos. Sed haec omnia non sunt huius loci, cum praesens indago solum respiciar veritatem reatus interminabilis poenae, quae non solum in privatione beatitudinis, sed etiam generarim in positiva inflictione alicuius contrarii consistat. Porro, quocumque modo ignem interpreteris, duo saltem satis superque perspicua sunt: primo quidem, nomine ignis significari positivum instrumentum divinae iustitiae ad vindictam peccati; tum praeterea, huius ignis poenam denuntiari aeternam, id est, nunquam omnino finiendam. — Constat primum, quia ignis qui paratus est diabolo et angelis eius (1), ignis exstans in loco tormentorum (2), ignis qui armatur ad ultionem inimicorum (3), gehenna quam sicut torrens sulphuris

(1) Matth. XXV, 41.
(2) Luc. XVI, 24-29.
(j) Sap. V, 18.

succendit flatus Domini (1), profecto non est aliquid de genere privationum, sed res quaedam a Deo facta, et ab eo ordinata in cruciatum impiorum. — Constat pariter ut secundum, cum ubique ignis ille dicatur inexstinguibilis, et expresse appelletur aeternus. Nec valet si opponas quod in poeticis locutionibus V. T., aeternitas quandoque, non absolutam interminabilitatem, sed solum Jurationis diuturnitatum significet. Nulla enim hic paritas esse potest, tum quia in Novo Testamento nusquam vox αιώνιο eo sensu adhibita invenitur; tum quia eodem tenore impiis denuntiatur ignis aeternus, quo iustis vita aeterna; tum denique quia subiecta materia et scopus orationis omnem haesitationem manifeste excludunt, quandoquidem in praefatis locis aliisque similibus, explicatur consummatio saeculi, et ultimus terminus omnium rerum, post quem nihil ultra exspectandum erit, regno caelorum in toto universo immobiliter constituto (2).

(1) Isai. XXX, ;j.

(2) « Commoneo ut cie diaboli angeloruinquc cius correctione, et in « pristinum statum reparatione sapere nihil audeas : non quia diabolo et « daemonibus invideamus,... sed quia ultimae sententiae summi ct vera- « cissimi ludicis, ex nostra praesumptione addere nihil debemus. Ipse enim « se similibus eorum dicturum esse praedixit : *Ile iit ignem aeternum qui* « *paratus est diabolo ei angelis eius.* Nec movere debet, ut hoc loco aeter- « num pro diuturno accipiamus, quod alibi scriptum est : *In aeternum et* « *in saeculum saeculi*........... Sed quisquis prudenter advertit quod dictum « est, *ile in ignem aeternum,* illud esse dictum quod non habet finem, a « contrario probat eo ipso loco evangclico de vita aeterna quam iusti ac- « cepturi sunt; non enim et ipsa habet finem. Ita enim conclusit: *Ibunt* « *tilt in ambustionem aeternam, iusti autem in vitam aeternam.* In utroque « graecus αιώνιον habet- Si misericordia nos provocat credere, non futurum « impiorum sine fine supplicium, quid de praemio justorum credituri sumus, « cum in utraque parte, eodem loco, eadem sententia, eodem verbo pro- « nuntietur aeternitas?.... Postremo si aeternum et aeternate, hoc est, αι<·» « et αιώνιον, sub utroque intellectu in Scripturis poni solet, aliquando sine « fine, aliquando cum fine : quid de illis Prophetae verbis responsuri sumus, « ubi scriptum est : *Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstin-* « *guetur?* Qualiscumquc poena significata sit nomine vermis atque ignis, « certe si non morietur nec extinguetur, sine fine praedicta est, nec aliud « agebat Propheta, cum hoc diceret, nisi ut eam sine fine praediceret ». August., contra Priscillianistas, c. 5-6.

Nunc, si praedictorum rationem intrinsecam quaeras, considera primo, quam necessario per mortale peccatum, *aeterna poena* incurratur. Et principium totius argumentationis hinc sumendum est, quod quidquid moralitatis ordinem irreparabilicer pervertit, interminabilis etiam poenae reum hominem efficere debet, in foro utique illius ad quem spectat ordo moralitatis sive ultimi finis, id est, in foro Dei. Quamdiu enim manet deordinatio a statu iustitiae, tamdiu reordinatio per poenam duret necesse est: non quod duratio reatus culpae sit causa meritoria durationis poenae, sed conditio sub qua causa meritoria quae in actu peccati praecessit, semper exserit vim suam. Atqui omne et solum peccatum mortale, *quantum est de se,* irreparabiliter pervertit ordinem moralitatis et iustitiae; subtrahit enim ipsum ordinis principium quo voluntas hominis subditur Deo ut fini ultimo, id est, gratiam et charitatem ; et quia, subtracta charitate et gratia, nihil in homine relinquitur unde ipsa charitas possit reparari, dicendum superest quod, *quantum est ex parte peccantis,* semper inducitur irreparabilis subversio ordinis moralis. Ergo ex natura rei consequitur reatus poenae nunquam desiturae. « Peccatum, « inquit S. Thomas (1), ex hoc inducit reatum poenae, quod «pervertit ordinem. Manente autem causa, manet effectus; « unde, quamdiu perversitas ordinis remanet, necesse est quod « remaneat reatus poenae. Pervertit autem aliquis ordinem, « quandoque quidem reparabili1er, quandoque autem irrepa- « rabiliter. Semper enim defectus quo subtrahitur principium, «irreparabilis est; si autem salvetur principium, eius virtute «alii delectus reparari possunt: sicut si corrumpatur princi- « pium visivum, non potest fieri visus reparatio, nisi sola vir- « tute divina; si vero, salvo principio visivo, impedimenta « adveniant visioni, reparari possunt per naturam vel artem. « Cuiuslibet autem ordinis est aliquod principium, per quod « aliquis fit particeps illius ordinis. Et ideo, si per peccatum « corrumpatur principium ordinis quo voluntas hominis sub- « ditur Deo, erit inordinatio, quantum est de se, irreparabilis, « etsi reparari possit virtute divina. Principium autem huius

(1) S. Thom., hic, art. 3.

« ordinis est ultimus finis, cui inhaeret per charitatem. Et « ideo, quaecumque peccata avertunt a Deo, charitatem au« ferentia, quantum es: de se, inducunt reatum aeternae « poenae ».

Exigit autem iustitia ut poena ista sit in primis *poena damni.* Fert enim aequitas ut qui se a Deo separavit separatione quae opponitur unioni charitatis, puniatur per separationem a Deo oppositam beatificae fruitioni; et universaliter loquendo, quisquis contra legem peccat contemnendo finem legis, debet secundum iustitiae regulam amittere beneficium finis. Sed quisquis peccat mortaliter, iste legis aeternae finem contemnit, sese ab eo avertendo. Ergo oportet ut amittat beneficium, sive fruitionem huius finis, qui est ipsa per essentiam bonitas. Rursus, amissio alicuius boni non est, nisi sit definitiva et perpetua privatio eius, quandoquidem id cuius possessio solum differtur, nusquam dicitur amissum, sed prorogatum. Necesse igitur est ut peccato mortali ex parte aversionis, respondeat poena perpetuae privationis summi illius boni in cuius possessione sita est hominis beatitudo; et in hoc poenam damni dicimus consistere. « Naturalis aequitas, « inquit Angelicus I. 3. c. Gent., c. 144, hoc habere videtur, « quod unusquisque privetur bono contra quod agit; ex hoc « enim reddit se tali bono indignum. Et inde est quod secun« dum civilem iustitiam, qui contra rempublicam peccat, so« cietate reipublicae privatur omnino, vel per mortem, vel per « exilium perpetuum ; nec attenditur quanta fuerit mora tem« poris in peccando, sed quid sit contra quod peccavit. Ea« dem est autem comparatio totius vitae praesentis ad rem« publicam terrenam, e: totius aeternitatis ad societatem bea« torum qui ultimo fine aeternaliter potiuntur. Qui ergo « contra ultimum finem peccat, et contra charitatem per quam « est societas beatorum, in aeternum debet puniri (privatione « huius finis et societatis), quamvis aliqua brevi temporis « mora peccaverit ».

Tandem oportuit ut poenae damni poena etiam sensus inseparabiliter coniungeretur. Et prima ratio sumi potest ex necessitate sanctionis quae sit sufficiens ad retrahendum homines a peccato. Etenim « nullus timet amittere id quod non

«desiderat adipisci; qui ergo habent voluntatem aversam ab « ultimo fine, non timent excludi ab illo. Non ergo per so- it lam exclusionem ab ultimo fine, a peccando revocarentur. «c Oportet igitur peccantibus aliam poenam adhiberi, quam ri- te meant peccantes» (i). — Verum, argumentum principale trahitur ex ipsa intrinseca indole peccati. Etenim poena debet proportionaliter culpae respondere ; per culpam autem, non solum avertitur mens ab ultimo fine, sed etiam indebite convertitur in alia quasi in fines; et licet aversio realiter involvatur in conversione, ut dictum est supra, tamen haec duo ratione distinguuntur, et duplicem important inordinationem, dum scilicet peccans fruitur bono creato, et per hoc ipsum, a Deo se avertit. Non solum ergo puniendus est ille qui peccat, per hoc quod excludatur a fine, sed etiam per hoc quod ex aliis rebus sentiat nocumentum, iuxta illud Apoc. XVIII, 7: *Quantum glorificavit se e! in deliciis fuit, tantum date illi tormentum.*

Obiicies tamen: *Secundum quantitatem culpae debet esse et quantitas poenae; sed ille qui peccat, non peccat infinito tempore, quamvis in infinitum bonum peccet; ergo non debet puniri poena aeterna, sed solum ad tempus, privatione infiniti boni, vel etiam positiva castigatione propter abusum creaturae.*

Respondeo: Dist. mai. Secundum quantitatem culpae debet esse et quantitas poenae, hoc est, gravitati culpae respondeat necesse est poenae acerbitas, conc. mai. Hoc est, duration! culpae debet respondere duratio poenae, subd. Duration! culpae ex parte maculae vel reatus, iterum conc. mai. Ex parte actus, neg. — Ad minorem autem dico: Ille qui peccavit mortaliter, non peccavit infinito tempore, id est, non fuit in actu peccandi per infinitum tempus, conc. min. Id est, non se deordinavit, quantum in ipso fuit, deordinatione irremediabili, nec se obligavit u: in peccati reatu aeternaliter permaneret, radicitus corrumpendo principium ordinis quo voluntas est habitualiter Deo subdita, id est charitatem, neg. Et ideo absolute negatur consequentia. — Caeterum, ne in humano quidem indicio assumitur ut mensura durationis poenae

(i) S. Thom., 3 c. Gent., c. 14?.

duratio delicti. Non enim quia adulterium vel homicidium in momento committitur, inquit Angelicus in resp. ad ium, propterea momentanea poena punitur, sed quandoque quidem perpetuo carcero vel exilio, quandoque etiam morte; in qua non consideratur occisionis mora, sed potius quod in perpetuum auferatur reus a societate viventium, et sic poena ista repraesentat suo modo aeternitatem poenae inflictae divinitus. Porro, si duratio poenae nequaquam respondet duration! sceleris in legibus etiam humanis, quamvis ipsae non respiciam nisi forum externum, et nihil attendant praeter actionem transeuntem prout est nociva communitati: quanto minus in lege divina, quae prohibet peccatum secundum quod perversivum est interioris ordinis iustitiae. Si quid igitur ex sese ordinem hunc irreparabiliter pervertat, consequens omnino est ut ei interminabilis poena in iudicio Dei debeatur (i).

Dices iterum: *Peccatum mortale, quantumvis grave, est semper remissibile, ac per hoc, reparabile. Non ergo inducit aeternae poenae reatum, in quantum irreparabiliter pervertit ordinem.*

Respondeo: Dist. antec. Peccatum mortale est reparabile tempore praesentis vitae, quantum est ex virtute Dei, cone, antec. Quantum est ex facto peccantis, nego antec. Porro, cum de reatu agitur, id est de obligatione ad poenam quae actum peccati naturaliter consequitur, nihil aliud attendi de-

(i) Considerandum etiam quod, etsi voluntarius peccati actus in momento temporis exsistat, adhuc tamen ille qui peccat, tali modo peccato adhaeret, ut in actu peccandi perpetuo maneret, si posset ; convertitur enim ad obiectum prohibitum, ut ad summum diligibile. « Peccans mortaliter. « inquit S. Thomas in II, D. 42, q. 1, a. j, finem delectationis suae in « co in quo mortaliter peccat, ponit, ut etiam Deum pro illo contemnat. « Constat autem quod quicumque summe diligit aliquid sicut finem suae « voluntatis, ex hoc ipso vellet semper ci adhaerere ; et ideo peccans mor- « taliter, illo actu voluntatis quo peccatum mortale eligit, eligit peccato « semper adhaerere, nisi per accidens retrahatur, vel timore poenae, vel « aliquo huiusmodi ; sed si infinite adhaerere posset, semper adhaereret, ct « ideo in suo aeterno peccat, ct propter hoc aeterna poena est dignus ». — Considerandum denique quod gravitas peccati, propter infinitam offensi dignitatem, semper excedit quamlibet possibilem poenarum acerbitatem, et ideo oportet ut quod de aequalitate iustitiae necessario deest, recompcnsetur aliquo modo per infinitam durationvni.

bet, nisi irreparabilitas se tenens ex parte hominis delinquentis; unde, etiamsi per respectum ad potentiam Dei ordinatam, peccatum foret tam in praesenti quam in futuro remissibile, adhuc vere ex actu peccati sequeretur aeternae poenae reatus, habens rationem sui in irreparabili subversione ordinis iustitiae, quantum est ex facto peccatoris; quippe considerare nunc oportet, quid per se sequatur ex actu hominis, non autem quid valeat divina virtus efficere.

Caeterum virtus divin i in gubernatione rerum sese accommodat earum conditioni ; ideoque, quamdiu liberum hominis arbitrium remanet naturaliter flexibile a malo ad bonum, tamdiu virtus Dei omnipotens ipsum movet per actualem gratiam ad reparationem habitualis gratiae et charitatis. Ubi vero in eo statu ponitur in quo amplius non est mutabile ab uno line in alium finem, sicut de voluntate post separationem a corpore, doctrina Sanctorum et Scripturae testimonia docent, tunc absolute subtrahitur motio gratiae, et sic, ordinis perversitate immobiliter perseverante ex quadam insita rerum necessitate, poena de facto infligitur in aeternum duratura.

Iterum ergo apparet distinctio inter poenae reatum et actualem punitionem. Sufliciens causa reatus est peccatum, prout irreparabile per virtutem illius qui peccavit; sed ad actualem interminabilis poenae inflictionem ulterior conditio requiritur, ut scilicet auferatur etiam id quod de reparabilitate adhuc remanebat r.v *parte mobilitatis humanae voluntatis sub Dei operatione et gratia.* « Non enim, inquit Angelicus, l. 4. c. Gent.,c. 95, « esset perpetua poena animarum quae damnantur, si possent «voluntatem murare in melius, quia iniquum esset, quod ex « quo bonam voluntatem haberent, perpetuo punirentur ». Et hoc sensu in thesi additum est, ultimam rationem punitionis aeternae esse aeternam permanendam inordinationis in humana voluntate, quae post mortem, in eo fine cui antemortem adhaerebat, immobiliter ac necessario firmatur.

B

§

Haec *necessaria voluntatis objirnialio,* non dico in iis quae sunt ad finem, (cum circa illa essentialiter versetur exercitium liberi arbitrii), sed in eo in quo ante mortem, suum

supremum finem ac summum diligibile ultimo constituerat: haec, inquam, obfirmatio continet unam e profundioribus quaestionibus tum theologiae, tum naturalis philosophiae, quae etiam ad regulam vitae moralis suppeditat materiam cogitationum nusquam exhauriendam. Et nunc quidem, humanae voluntates mobilitatem corporis corruptibilis participantes, non solum circa media mutant consilia, sed etiam circa ipsos supremos fines hinc et inde moventur, modo subditae Deo vero ultimo fini, modo conversae ad fines oppositos, et sic describunt lineas curvas, velut arundo vento agitata. Ast, ubi pervenitur ad immobile littus futuri aevi, non amplius potest mutari voluntas quantum ad id quod est in moralibus, sicut prima principia in intelligibilibus, sed *si ceciderit lignum ad austrum aut ad aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit* (1).

De qua veritate dico in primis, eam esse in communi sensu hominum ; si enim eos excipias qui animae immortalitatem negant, vel absurdam metempsychosim statuunt, omnium animis insitum est, defunctos constitui in quodam immobilitatis statu, quatenus reputantur vel immutabiliter boni, vel immutabiliter mali, ac per hoc, in bono vel malo fine obfirmati, cum ex ultimo fine tota dependeat vel bonitas vel malitia voluntatis. — Et re quidem vera, videmus cunctis entibus praefixum fuisse a natura terminum durationis sui motus in perfectionem; nec mirum hoc videri debet, quia mobilitas in perfectionem competit ei quod adhuc est quodammodo in fieri; atqui natura nulli rei aeternum fieri assignat. Oportet igitur ut omni enti naturaliter attribuatur certum spatium perveniendi ad ultimum factum esse, sive ad statum quemdam in quo sine fine necessario permaneat, si sit de genere eorum quibus competit essendi perpetuitas. Nunc autem, cum finis habeat rationem boni et perfectivi, ex adhaesione ad finem adipiscitur creatura intellectualis perfectionem seu veram seu falsam, pro libertate sui arbitrii. Quapropter praecedit aliquis status in quo potest moveri ad finem, et sequitur alius status perpetuus in quo necessario immobilizatur in fine quem sibi

(1) Eccl. XI, 5.

praestituit, quicumque tandem ille sit; et quia anima unitur corpori ut in eo existens perficiatur quasi ad perfectionem mota, status ille prior durat toto tempore praesentis vitae, incipit hic posterior statim ac fit separatio a corpore. « Anima « igitur, quemcumque finem sibi ultimum praestituisse inve- « nitur in statu mortis, in eo fine perpetuo manebit... Sic igi- « tur, post hanc vitam, qui boni in morte invenientur, habe- « bunt perpetuo voluntatem firmatam in bono; qui vero mali « tunc invenientur, erunt perpetuo obstinati in malo» (i). Ethoc quidem argumentum sumitur ex notione viae et termini, quae in durationc creaturae rationalis necessario est introducenda; nihil enim aliud est via, quam status tendentiae in finem; nihil aliud terminus viae, quam status mansionis sive immobilizationis in fine. — Sed ad eamdem conclusionem deveniet quisquis diligenter attendet, quid sit adhaerere alicui bono tanquam ultimo fini. Etenim amor quo aliquid amatur ut summum diligibile, semper est *per se* definitivus et irrevocabilis, eo quod amor summi diligibilis revocari non potest per aliquid amatum magis, sicut nec error, circa principia per aliqua certiora. Sicubi ergo contingat mobilitas quoad finem ultimum, hoc non est nisi *per accidens,* videlicet ratione coniunctionis ipsius intellectus et voluntatis cum corpore cis deserviente ad proprias operationes; ex mobilitate enim corporis movetur et dispositio animae, fitque ut recedat ab eo in quo prius fixa permanebat, et vice versa. At puri spiritus nequaquam retrahibiles sunt a fine ultimo quem primo amplexi sunt, nec animae humanae ab eo cui vel actualiter vel habitualiter inhaerebant in instanti separationis, dicente Damasceno: *Hoc est hominibus mors, quod angelis casus.* « Dispositione manente qua « aliquid desideratur ut ultimus finis, non potest illius finis «desiderium moveri, quia ultimus finis maxime desideratur; « unde non potest aliquis a desiderio ultimi finis revocari per « aliquid desiderabile magis. Anima autem est in statu mu- tt tabili quamdiu corpori unitur, non autem postquam fuerit a «corpore separata; dispositio enim animae movetur per ac- « cidens secundum aliquem motum corporis; cum enim cor-

ii) S. Thom., Comp. theol., c. 174.

« pus deserviat animae ad proprias operationes, ad hoc ei « naturaliter datum est, ut in ipso existons perficiatur quasi « ad perfectionem mota; quando igitur erit a corpore sepa- « rata, non erit in statu ut moveatur ad finem, sed ut in « fine adepto semper quiescat. Immobilis igitur erit voluntas « eius, quantum ad desiderium ultimi finis; ex ultimo autem « fine dependet tota bonitas vel malitia voluntatis, quia bona « quaecumque aliquis vult in ordine ad bonum finem, bene vult, « male autem quaecumque in ordine ad malum finem. Non est « igitur voluntas animae separatae mutabilis de bono in malum, « licet sit mutabilis de uno volito in aliud votitum, servato ta- « men ordine ad eumdem ultimum finem. Ex quo apparet « quod talis immobilitas voluntatis libero arbitrio non repugnat, «cuius actus est eligere; electio enim est eorum quae sunt « ad finem, non autem ultimi finis. Sicut igitur non repugnat « libero arbitrio quod immobili voluntate desideramus beati- « tudinem et miseriam fugimus in communi, ita non erit con- «trarium libero arbitrio, quod voluntas feratur in aliquid de- « terminatum sicut in ultimum finem, quia sicut· nunc im- « mobiliter nobis inhaeret natura communis per quam beati- « tudinem appetimus in communi, ita etiam immobiliter ma- « nebit illa specialis dispositio per quam hoc vel illud desi- te deratur ut ultimus finis. Substantiae autem separatae, scilicet « angeli, propinquiores sunt secundum naturam in qua crean- te tur, ultimae perfectioni, quam animae, quia non indigent « acquirere scientiam ex sensibus, neque pervenire ratiocinando 'j de principiis ad conclusiones, sed per species inditas statim « possunt in contemplationem veritatis pervenire, et ideo, « statim quod debito fini vel indebito adhaeserunt, immobi- « liter in eo permanserunt. Non est tamen aestimandum quod « animae, postquam resument corpora in resurrectione, im- « mobilitatem voluntatis amittant, quia, ut supra dictum est, « corpora in resurrectione disponentur secundum exigentiam « animae, non autem animae immutabuntur per corpora, sed «immobiliter perseverabunt» (i).

Hae igitur et aliae eiusmodi considerationes ostendunt,

(i) S. Thom., l. 4 c Gent., c. 95.

communem generis humani persuasionem circa statum defunctorum, esse rationi maxime consentaneam, adeoque critérium veritatis in se continere; verumtamen habemus certiorem propheticum sermonem, cui bene faciemus attendentes quasi lucernae lucenti in caliginoso loco. — Revelationi autem inhaerentes, tria haec inconcussa persuasione tenebimus: Primo, obstinatio voluntatis in fine cui ultimo adhaesit, dum esset in via, res est extra omnem dubitationem posita; connectitur enim logice cum dogmate quo credimus, malos dare de facto *poenas in interitu aeternas* (1). Si enim unquam posset voluntas rectificari circa verum finem ultimum qui Deus est, non posset amplius esse poena perpetua, quia iniquum foret perpetuo puniri eos qui iam bonam voluntatem haberent, ut supra ex Angelico Doctore notatum est. — Secundo, obstinatio ista non procedit a Deo qui neminem a se avertit, neminem in affectu peccati confirmat; quin imo, non est effectus aeternitatis poenae, sed magis ratio eius, vel conditio sine qua non; damnati enim non ideo obstinantur quia aeternis poenis addicuntur, sed e converso, ideo addicuntur poenis aeternis quia, voluntate eorum in malo confirmata, moralis deordinatio quam mortale peccatum induxit, semper duret necesse est. — Tertio igitur dicendum remanet, obstinationem hanc esse ex natura rei, id est, sequelam necessariam liberae determinationis in qua mors invenit voluntatem : sic olim lahel uxor Haber Sisaram clavo confixi: in eo ipso situ et loco in quo oppressus somno ceciderat.

Ergo, *superbia eorum qui te oderunt ascendit semper* (2), et propterea, *fumus tormentorum eorum ascendet in saecula saeculorum* (3).

Nec obsta: illud quod de impiis in novissimo die legitur, Sap. V, 2: *Fidentes turbabuntur timore horribili, dicentes intra se, poenitentiam agentes, ct prae angustia spiritus gementes: Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum et in similitudinem improperii... Ergo erravimus a via veritatis, et iustitiae lumen non luxit nobis,* etc. Non enim ea poenitentia hic signatur, qua

(O 2 Thessal., I, 9.
(2) Psalm. LXXIII, 25.
(5) Apoc. XIV, 11.

quis ab affectu peccati, adeoque a pravo fine ultimo retrahit voluntatem, quia iniqui in inferno non hoc refugiunt in peccatis quod prius appetiverunt, puta proprium suum ac privatum bonum tanquam summum ac principale, sed aliquid aliud, videlicet poenam. Sciendum quippe est quod poenitere de peccato dicitur dupliciter: « Uno modo per se, et alio modo per « accidens. Per se quidem de peccato poenitet quis, qui pec- « catum, eo quod es: peccatum, abominatur; per accidens vero « qui illud odit ratione alicuius adiuncti, utpote poenae, vel « alicuius huiusmodi mali. Igitur non poenitebunt per se lo- « quendo de peccato, quia voluntas malitiae peccati in eis « remanet; poenitebunt autem per accidens, in quantum affli- « gentur de poena quam pro peccato sustinent » (i). — Nec iterum opponas quod timor vel odium poenae apud nos corrigit voluntatem. Nam primo, etiam apud nos, hunc effectum non semper nec necessario habet, ut patet in Antiocho 2 Machab. IX, et in aliis plurimis quos videmus quandoque scienter in infernum descendere, et licet in timore horribili constitutos, tamen usque ad extremum contra Deum insurgere hac blasphemia: *non fUclar;* in quo quidem adumbrationem quamdam obstinationis damnatorum medias inter gehennae poenas nobis exhibent. Praeterea, odium poenae vel timor potest quidem esse principium rectificandi affectus, quamdiu homo est in statu praesenti, in quo propter specialem modum operandi tam intellectus quam voluntatis, adhuc mutabilis exsistit ab uno fine in alium; non autem postquam in termino erit constitutus. Et universim loquendo, cavendum maxime est ne ea quae nunc in corpore corruptibili experimur, inconsulto transferamus ad futuram vitam, quasi esset univoca utrobique cognitionis et exercitii libertatis ratio. — Caeterum haec omnia ampliorem declarationem habebunt in tractatu de Poenitentia, cum attritionis natura exponenda veniet; ubi etiam examinabitur singularis casus hominis qui decederet in mortali, post actum contritionis imperfectae absque sacramento.

(i) S. Thom., in IV, D. 50, q. 2, a. 1, q. 2.

COROLLARIUM

(Art. 6).

Licet in justificatione impii, remissio culpae necessario inferat remissionem reatus poenae aeternae, nihil tamen prohibet quominus post justificationem, adhuc remaneat reatus poenae temporalis.

Non assumitur hic demonstrandum, permanere de facto huiusmodi reatum; nam opportunior huic quaestioni locus reservatur, ubi de effectu poenitentiae quoad mortalium remissionem (i). Sed, facto interim supposito, propositum intentionis est ostendere, qualiter sit explicanda res; multum enim hoc iuvat ad penitiorem cognitionem naturae peccati, necnon et habitudinis qua poena se habet ad culpam.

Mortale peccatum, ut ex superioribus iam abunde constat, duplicem continet inordinationem (2). Est enim primo, *extra* ordinem veri ultimi finis, secundum quod indebite quis commutabili bono fruitur, assumens sibi id quod sibi non competit; est etiam *contra* verum ultimum finem, secundum quod in appetitu indebiti boni includitur contemptus Dei et cius amicitiae. Hinc, homo mortaliter peccans, proportionalitate quadam se habet sicut qui in humanis violaret amicitiae foedus, aliquid ab amico auferendo (3). Quod quidem scelus si quando

(1) Vide commentarium in tertiam partem, Quaest. 86, a. 4.

(2) Vide supra, pag. 39 et scq.

(3) « Dicendum quod tam justitia quam amicitia in aequalitate quadam « consistat. Qui ergo aliquem offendit, contra aequalitatem amicitiae peccat, « in quantum affectum debitum non impendit, ct contra aequalitatem iu- « stitiae, in quantum rem debitam subtrahit. Et sicut haec duo in offensa « quandoque dividuntur, ita etiam in recompensatione separantur, sicut « quando poena per violentiam offendenti infertur, fit recompensatio quan- « tum ad iustitiam, sed non quantum ad amicitiam; similiter, quando of- « fcudens offensum verbis placat, nondum re subtracta restituta, fit recom- « pensatio amicitiae, sed non iustitiae. Peccator ergo per affectum peccati « amicitiam Dei violavit, et per inobedientiam divinae legis honorem de-

admittitur, iurc meritoque offensus amicitiam subtrahit cum omnibus eam consequentibus, iure etiam compensationem repetit pro ablato, et haec duo duplicem poenam damni et sensus suo modo repraesentant; aut si forte excusatione offensoris commotus, veniam concedere non renuit, cum offensam condonat resarciendo amicitiam, non est consequens quod ipso facto remittat obligationem restituendi, nam simul cum statu recuperatae amicitiae componi potest debitum compensationis. — Haec nunc applica proposito.

In foro Dei inducitur reatus poenae damni pro violatione amicitiae, reatus vero poenae sensus pro indebita fruitione creaturae, quia omnino iustum est «ut qui voluntati suae « plus induisit quam debuit, (id quod suum non erat, sibi at« tribuendo), contra voluntatem suam aliquid patiatur; sic « enim erit aequalitas » (i). — Cum autem Deus movens hominem ad poenitentiam, gratis remittit culpam restituendo gratiam (2), consequens equidem est ut ipso facto remittatur poena damni, violationi amicitiae correspondons, non tamen poena sensus, quae respondet indebitae conversioni ad bonum delectabile, et se habet sicut restitutio ablati in exemplo supra memorato. Unde ex natura rei tantummodo est, ut non maneat poena sensus *qua aeterna:* tum quia causa aeternitatis poenae, id est perversio ordinis iustitiae per destructionem charitatis, amplius non exsistit; tum quia inordinatio conversionis secundum se, nullam infinitatem habet; tum denique quia reatus poenae aeternae est evidenter incompossibilis cum charitate et gratia, ex qua homo habet ius ad caelestem beati-

« bitum Deo subtraxit; et ex primo amittit gratiam ct incurrit offensam; « ex secundo meretur poenam (sensus), ut ab co qui per inobcdienram « subtraxit, subtrahatur per poenam. Et ideo per poenitentiam qua homo « sc Deo supponit, peccata praeterita detestando, remittitur quidem peccant tum quantum ad offensam, sed non oportet quod remittatur quantum ad « totum reatum, nisi poena iam soluta, et sic per poenitentiam non simul « cum culpae dimissione totus etiam reatus dimittitur. » S. Thom., in IV, D. 14, q- 2, a. i, q. 2.

(1) S. Thotu., 3, Qpaest. S6, a. 4.

(2) Remissio culpae semper est gratuita, quia pro formali peccato nulla est possibilis satisfactio de condigno.

tudinem. Ad haec, necesse est ut non maneat poena residua secundum camdem omnino rationem intrinsecam, quia, ut dicit S. Thomas in praesenti, «macula peccati ab homine « tolli non potest, nisi voluntas hominis ordinem divinae iu- « stitiae acceptet, ut scilicet vel ipse sibi poenam spontaneus « assumat in recompensationem culpae praeteritae, vel etiam «a Deo illatam patienter sustineat»; et utroque modo, ut iam superius dictum est, diminuitur de ratione poenae, pro quanto diminuitur de ratione involuntarii. Superest ergo concludendum quod, «remota macula culpae, potest quidem «remanere reatus, non poenae simpliciter, sed satisfacto- « riae » (i).

Dices: *Remota causa, removetur effectus; sed culpa est causa reatus poenae; ergo, remota culpa, necessario debet omnis reatus cessare.*

Respondeo: Dist. mai. Remota causa, removetur effectus: hoc est, causa nunquam exsistente, nunquam exsistit effectus, conc. mai. Hoc est, causa cessante, cessat etiam effectus, subdist. Si effectus pendeat a causa, tam in fieri quam in esse, conc. Si solum in fieri, neg. Non enim est consequens, si desinat architectus, ut desinat etiam domus ab eo aedificata.

Ad minorem vero dico: Causa aqua reatus poenae pendet *in fieri,* est culpa, intelligendo per culpam, actum peccati, conc. min. Causa, vel melius conditio a qua reatus poenae pendet *in esse,* est macula permanens, subdist. Sensu affirmante, quatenus manente macula, necesse est remanere poenae reatum, conc. Sensu negante, quatenus ablata macula, necesse est et poenae reatum auferri, iterum subdist. Auferri necesse est quoad ea omnia quae sunt incompossibilia cum statu charitatis et gratiae, iterum iterumque conc. min. Quoad caetera, quae incompossibilia non sunt, neg. min. Et quia reatus poenae temporalis, sive poenae purgatoriae supra declaratae, minime opponitur restitutae cum Deo amicitiae, non oportet ut, remissa culpa, omni etiam ex parte poena exstinguatur.

(i) S. Thom., 1-2, q. 87, a. 6, in corp.

Et haec quidem de reatu poenae generaliter dicta sufficiant; cum enim doctrina duorum posteriorum articulorum partim quidem obvia sit, partim vero non respiciar directe peccatum personale, ad sequentes quaestiones quae sunt de peccato veniali, statim accedendum est. Si quis tamen de poenalitatibus praesentis vitae, prout consequuntur peccatum originale et manent etiam post baptismum, ampliora desideret, videat S. Thomam de Malo, Quaest. J, a. 4-5, et praesertim in II, D. 32, Quaest. 1.

PARS POSTERIOR

DE PECCATO VENIALI